

ČESKÝ LES

PŘÍRODA A HISTORIE

11/2012

*Lejsek malý. Foto P. Lang. Na pozadí jeho domov,
Přírodní rezervace Pleš. Foto P. Cehláriková.*

MAPA PŘÍSPĚVKŮ

OBSAH VYDÁNÍ

	O (ne)obyčejné louce	5
	<i>Miroslav Trégl</i>	
2	Židovské hřbitovy v Českém lese: Poběžovice	6
	<i>Václav Chvátal</i>	
3	Pokusy o přechod státní hranice v oblasti Českého lesa V	9
	<i>Pavel Vaněk</i>	
4	Lísková – zapomenuté průmyslové centrum Českého lesa	14
	<i>Kamila Angelovová</i>	
5	Dávné příběhy z Českého lesa a jejich pamětní kameny II. – Lovecké kameny rodiny Windischgrätzů	17
	<i>Zdeněk Procházka</i>	
1	Dyleňské báje IX	22
	<i>Zdeňek Buchtele</i>	
	<i>Vzpomínka na Jirku</i>	24
	<i>Jiří Kadera a Jan Edl</i>	
6	Regulace Kateřinského potoka po čtyřech desetiletích	27
	<i>Evžen Kůs</i>	
	Zajímavé rostliny Českého lesa – dřábík bahenní	33
	<i>Petr Mudra</i>	
7	Památné a významné stromy: Der Kalte Baum	36
	<i>Jiří Kadera</i>	
8	Noční chřástání	39
	<i>Jiří Vlček</i>	
	Ptačí obyvatelé Českého Lesa: Skřítek z Bučiny	43
	<i>Petr Lang</i>	
	<i>Rorýs obecný (Apus apus) v okrese Tachov</i>	45
	<i>Pavel Řepa</i>	
	Tip na výlet: Chudenicko	51
	<i>Lenka Janoušková</i>	
	Den Českého lesa	55

ČESKÝ LES
PŘÍRODA A HISTORIE

11/2012

Vychází nepravidelně.

Vydává ZO ČSOP Sylva Lunae, Nová 171, 348 06 Přimda ve spolupráci se Správou CHKO Český les, nám. Republiky 287, 348 06 Přimda
Tel./Fax: 374 611 025 / 374 611 039
e-mail: ceskyles@nature.cz

Redakce:

M. Prokopová, V. Kopečková

Grafická úprava a tisk:
CHIC DESIGN, s.r.o., Marcel Šik

Vydavatel nese odpovědnost za údaje a názory autorů jednotlivých článků.

56 stran

Vydání tohoto čísla finančně podpořil Krajský úřad Plzeňského kraje.

PLZEŇSKÝ KRAJ

INFORMACE PRO AUTORY:

Rukopisy zašlejte na adresu
Správa CHKO Český les,
nám. Republiky 287, 348 06 Přimda
nebo elektronicky na
ceskyles@nature.cz.

Upřednostňujeme příspěvky s vlastní obrazovou dokumentací, nabízíme možnost digitalizace fotografií, kreseb, náčrtů, negativů i diapositivů (pouze kinofilm 36 mm), případně zhotovení obrazové dokumentace naší fotografickou technikou. Redakce si vyhrazuje právo provádět jednoduché formální úpravy textů.

Uzávěrka pro následující číslo je 31. května 2013.

*Byl jsem v Českém lese,
našel jsem tam přátele
a chci se za nimi vrátet.
Těším se, jak pod Přimdou
potkám místo sklářů
bobry, u Čerchova mi
zahrají dudáci a na Pleši,
tam je krásně...*

Jindřich Horáček

O (ne)obyčejné louce

Miroslav Trégler

Vyšli jsme po zarůstající cestě z lesa a v „dóli-ku“ pod námi se objevilo několik střech osady Háje. „Přejdeme toulhle obyčejnou loukou k cestě a pak dál, přes pastviny zpět do lesů, pod čerstvě zelenou Bukovou stráň“, osnují další plán a kolem zatím bobtná jaro. Jako každým rokem na Prvního máje. Pak jsme objevili velký žulový balvan s menšími balváňky, něco jako „táta hlídající děcka“. Opodál se zase vrba jíva rozplazila do tak bizarního tvaru, že jsem to ještě nikdy neviděl. Je o dost delší než vyšší ...

Z obyčejné louky se najednou stalo místo, odkud si odnášíme několik pěkných obrázků. Jaksi nad plán. To „nadplánové“ poznávání přírody vždy stojí za to. A kam tím mířím? Je to prosté – nikdy si neplánujte trasu výletu takzvané „naturdo“, prožitky vás samy strhnou správným směrem. A nikdy nevěřte tomu, kdo se vám bude snažit namluvit, že v přírodě Českého lesa jsou nějaká obyčejná místa. Nejsou.

Nejstarší část hřbitova po opravě

Židovské hřbitovy *Václav Chvátal* **v Českém lese: Poběžovice**

Židovská obec v Poběžovicích existovala pravděpodobně už v 16. století. Stejně jako celé městečko i ona utrpěla značné ztráty za třicetileté války, ale v 18. století se znovu vzmáhá a stává se z ní jedna z nejvýznamnějších židovských obcí západních Čech. Poběžovice se tehdy jmenovaly Ronšperk (Ronspereg) a dlouhou dobu byly sídlem krajského rabinátu. Židovská obec provozovala svou vlastní základní školu, ale také ješivu – vysokou rabínskou školu. Synagoga s učebnou ješivou byla postavena v roce 1816. Židovská obec zanikla až po připojení Poběžovic k nacistickému Německu v roce 1938.

Dnes nejzachovalejší památkou na význam-

nou obec je židovský hřbitov, po rozorání přístupové cesty jakoby odříznutý od okolního světa a obklopený ze všech stran jen poli. Hřbitov byl dvakrát plošně rozšířen. Původní hřbitov, přístupný dosud dochovanou brankou, zaujímal asi čtvrtinu dnešního hřbitova. Před rozšířením došlo v této části pravděpodobně k navezení hlíny a vrstvení hrobů (ten to jev lze v Plzeňském kraji jinak spolehlivě doložit pouze na jednom židovském hřbitově, a to v Rabštejně nad Střelou).

Po zániku židovské obce hřbitov chátral a byl dlouhou dobu obětí devastace – nejprve nacistické, kdy velká část náhrobků byla odstraněna ze svých původních míst

a soustředěna ve dvou hromadách u brány. Mnoho náhrobků bylo i později rozkradeno – a z nich několik desítek bylo použito ke stavebním úpravám v zahradě poběžovické základní školy. Nejdelším obdobím devastace byla komunistická éra, kdy byla na hřbitově zřízena bažantnice. Dobře dochovaná ohradní zeď byla zřejmě jednou z příčin, proč hřbitov nezankl úplně.

Od roku 2006 o hřbitov pečuje místní občanské sdružení Abraham ve spolupráci s Federací židovských obcí v ČR. Zásluhou jejich péče byla plocha hřbitova vyčištěna od odumřelé dřevní hmoty a většina náhrobků znovu vztyčena. Na opravách hřbitova se podíleli i členové Holýšovského ornitologického klubu, kteří mají s opravami židovských hřbitovů už jisté zkušenosti z Tachovska.

Byla zrekonstruována i původní zničená branka ve staré části hřbitova. Akademická sochařka Martina Niubo provedla

- ▲ *Původní branka před opravou v roce 2004....*
- ▲▶ *...a po opravě v roce 2008.*
- ▶ *Nejstarší náhrobek, datovaný rokem 1633.*
- ▼ *Hromada náhrobků v nejmladší části hřbitova před zahájením oprav.*
- ▼▶ *Nejmladší část po opravě*

restaurování kamenného překlada s hebrejským citátem z knihy Přísloví – „*Kdo se posmívá chudému, uráží Toho, kdo jej učinil*“ (Př. 17,5).

Najdeme tu i druhý nejstarší židovský náhrobek Plzeňského kraje, dochovaný na svém

פ"נ
האלוף בתורה
הר"ר יחיאל בר"ר
ז"ל הנק' יום א'
ך"ו חשוון ת'ק"ט ל'
ת'נצ"ב בה'

Zde je ukryt

aluf – učený v Tóře,

vážený pán, pan Jechiel, syn váženého pána, pana...

...památka jeho buď pozhnána, jenž byl pohřben v neděli,

26. češvanu 509 podle malého počtu.

Jeho duše buď přijata do svazku živých.

původním místě. Nápis na něm uvádí jméno Šimeon ben Meir a datum úmrtí 5. září 1633. Část nápisu je zvýrazněna černou barvou – nejedná se však o dochovanou původní polychromii, ale o práci haličských židovských uprchlíků z 1. světové války, jejíž úroveň (dle dobových pramenů) byla nevalná.

Od první čtvrtiny 18. století je doloženo typické příjmení poběžovických Židů *Geschmai* nebo *Gschmai*. To se objevuje až do moderní doby a najdeme je dnes i v jiných lokalitách. Např. na židovském hřbitově ve Všerubech u Plzně je pohřben Moritz Geschmai (1827–1903), který z Poběžovic pocházel.

▪ *Náhrobek Moritze Geschmaie z Poběžovic na židovském hřbitově ve Všerubech u Plzně*

Hebrejské náhrobní nápisy (které v Poběžovicích převažují) nejsou dílem dokonalosti, ale dílem lidským. Zajímavou kamenickou chybou najdeme i na profesionálně zpracovaném žulovém náhrobku pana Jechiela, zesnulého dne 17. listopadu 1748. Jeho titul „*aluf*“ znamená člověka učeného, vůdčí osobnost, někdy „mistra“ (moderní hebrejšтина tímto slovem označuje i armádní hodnost generála). V epitafu najdeme běžnou zkratku, která by měla předcházet jménu Jechielova otce („*Jechiel, syn váženého pána, pana...*“) a na začátku další řádky zkratku parafráze knihy Přísloví („*památka jeho buď pozhnána*“), která by jméno měla ukončovat. Mezi nimi však žádné jméno není – kameník zde zřejmě zapomněl vytesat jednu řádku. Celkově se jedná o prostý kámen se stručným nápisem, typickým pro židovské náhrobky Českého lesa, v jejichž jednoduchosti a nedokonalosti je krása.

Pokusy o přechod státní hranice v oblasti Českého lesa V

Pavel Vaněk

Tímto příběhem se posuneme až do roku 1986, do poslední fáze systému střežení státní hranice Pohraniční stráží. V základních rysech je systém shodný s polovinou 70. let. Střežení státní hranice v oblasti Českého lesa bylo i v této době rozděleno mezi dvě pohraniční brigády s velitelstvími v Chebu a Domažlicích. Také existovalo podél hranice hraniční pásmo, kde byl zakázán trvalý pobyt a kam byl vstup pouze na povolení. Místo poblíž Broumova, ke se příběh odehrál, se nacházelo v úseku 5. brigády Pohraniční stráže Cheb. Sestava jednotek této brigády byla tvořena třemi pohraničními prapory s velitelstvími v Krásné u Aše, Chebu a v Halži. V sestavě třetího praporu Halže se nacházely tyto

pohraniční roty: 13. Dyleň, 14. Slatina, 15. Broumov, 16. Branka a 17. Pavlův Studenec. Jejich úsek byl převážně zalesněný. I když se základní podmínky střežení hranice neměnily, něco však bylo nové: byl přebudován drátěný záataras. V roce 1985 bylo totiž zavedeno signální zařízení U-80. Oproti dřívější generaci vykazovalo větší odolnost proti atmosférickým výbojům. Nemusela být tedy signální stěna odpojována s blížící se bouřkou. Bylo i méně falešných poplachů. Navíc vyhodnocovací přístroj na pohraniční rotě umožňoval přijem více signálů. Úsek signální stěny tedy mohl být rozdělen na více podúseků než dříve a vyslaná hlídka mohla zjistit příčinu poruchy stěny v kratším čase.

Stopy na kontrolním pásu

18. září 1986 se pokusili projít úsekem 15. roty Pohraniční stráže Broumov přes státní hranici dva mladí občané Polské lidové republiky, devatenáctiletý Marek M. a stejně starý Andrzej G. Z pohraniční roty byla po přijetí signálu z úseku č. 25 ve 12.13 hodin vyslána tříčlenná poplachová hlídka v terénním vozidle, kterou tvořil řidič a dva psodvi se psy. Vzápětí byla vyslána skupina pohraničnicků na tzv. čáru překrytí, což byla linie před státní hranicí, aby uprchlíkům nadběhla. Poplachová hlídka dojela k úseku 25, prošla branou v drátěném zátarasu a po vnější straně pokračovala k místu signálu. Tam zjistila stopy po přezení signální stěny na dvou sousedních sloupcích a na kontrolním orném pásu. Řidič zůstal střežit místo narušení a jeden z psodvů se pustil po stopě. Ovšem záhy jeho pes přestal „brát“ stopu a dával se. Pronásledování převzal druhý z psodvů, který předtím nahlásil výsledek zjištění na rotu. Mladíkům se dařilo úspěšně unikat. Na své straně měli i počasí. Vlivem mlhy byla

viditelnost odhadem 100 m, navíc terén v lese nebyl přehledný. Proběhli přes první průsek. Pokračovali lesem dále, přišel druhý průsek, což byla tzv. čára překrytí, na kterou byla rozmístována tzv. skupina překrytí. Po této čáře vedla jednak zpevněná komunikace a také zde byly vyvýšené posedy, aby mohli pohraničníci obhlédnout terén. Přestože uprchlíci byli rychlí, skupina překrytí 15. roty se na této linii stihla rozmístit. Když uprchlíci přetínali tuto linii, uviděli vojáka po pravé a levé straně. Poté, co zazněla výzva k zastavení, jeden z vojáků vystřelil pro výstrahu. Nato se uprchlíci rozdělili. Zanedlouho dorazil na tuto linii psodv poplachové hlídky a pokračoval v pronásledování ke státní hranici. Ve 12.36 hodin pak zadržel Andrzeje G. v křoví, který se tam kvůli vyčerpání a bolesti v noze ukryl. Přes další propátrávání v okolí druhý uprchlík nalezen nebyl. Pronásledování tedy skončilo po necelé půlhodině. V návaznosti na tuto akci vznikl ještě mezistátní incident, ale o tom až v závěru.

▪ *Celkový pohled z druhé strany na drátěný zátaras a kontrolní pás se stopami.*

Marek byl úspěšný a Andrzej byl zadržen až 500 m před státní hranicí. Světlo do případu „téměř úspěšných“ uprchlíků vnesly výpovědi zadrženého. Andrzej pocházel z Tomaszowa Mazowieckiego poblíž Lodže a jeho přítel Marek ze Sanoku na východě Polska. Malíř pokojů a klempíř v automobilce se myšlenkou přejít hranici zaobírali již před několika měsíci, i když spouštěcím mechanismem mělo být policejní vyšetřování Andrzeje kvůli zaviněné nehodě. Z výpovědi vyplynulo, že na cestu se vydali vlakem z Tomaszowa 15.

září krátce po půlnoci. Vlakem se dostali do Jelení Góry, odtud pokračovali autobusem do lázeňské obce Świeradów-Zdrój v Jizerských horách. Tam přijeli v 16 hodin odpoledne. Zde si zakoupili čtyři balíčky pepře – ten pak vysypali před a zejména za drátěným zátarasem, což vyřadilo jednoho ze psů – a pokračovali na polsko-československou hranici. Zde je zastavil voják polské pohraniční stráže, který je legitimoval a dotazoval se, kam jdou. Vymluvili se, že jdou na nedalekou rekreační chatu. Voják se naštěstí neptal, co dělají více

▪ *Plánek situace. Černá lomená čára souvislá – trasa signální stěny. Černá lomená čára přerušovaná – čára překrytí. Červená čára tečkovaná, na konci s dvojsípkou – hranice úseku pohraniční roty. Žlutá čára – hranice hraničního pásma. Modře vyznačen postup polských občanů k hranici. Křížky znázorňují použití pepře. Červeně vyznačen postup poplachové hlídky. SkP – skupiny překrytí (jedna z 15. roty Broumov, druhá z 16. roty Branka). Těsně u rozhraní mezi 15. a 16. rotou se nachází hraniční mezník 24/9, za nímž byl smrtelně postřelen Johann Dick.*

než 400 km od svého bydliště. Cestou na hranici mladíci zabloudili a přesпали v lese ještě na polské straně. Ráno 16. září přešli hranici a z Lázní Libverda se přesunuli autobusem do Liberce. Zde si nakoupili potraviny, Marek také tenisky, protože si své boty v lese poničil, a pokračovali vlakem na Prahu. Ve vlaku zaspali a tak se do Prahy dostali až následujícího dne. Z Prahy se tedy 17. září vydali přes Plzeň, kde přestoupili, do Plané u Mariánských Lázní. V Plané vystoupili o půl deváté. Byla již tma, možná proto si jich nevšimlo žádné bdělé oko. Z nádraží šli chvíli po silnici na Cheb, na další křižovatce odbočili vlevo a pak ze silnice sešli a nadále se orientovali podle busoly a map; měli s sebou kromě mapy Československa také mapu přílehlého německého území, protože československému zachycení pohraničí nevěřili. Terénem postupovali do půlnoci až k osadě Kyjov, kde přenocovali. Za rozbřesku ráno postupovali, opět terénem, až k signální stěně. Sem se

dostali kolem deváté hodiny. Vrátili se 150 m do blízkého houští si odpočinout. Po odpočinku se převlékli do tepláků a v 11 hodin se začali rozcvičovat. Osobní věci a mapy Andrzej schoval pod kámen. Ve 12 hodin postoupili k zátarasu. Po akci byla pohraničníky zjištěna zpětná stopa do Jalového Dvora. Vylíčení způsobu cesty je ve všech Andrzejových výpovědích jednotné, také motivace (stíhání za dopravní nehodu) a inspirace známým Tomaszem B., který překonal hranici do NSR úspěšně o dva roky dříve poblíž Dyleně. Andrzej tvrdil, že si úsek vybrali proto, že byl zalesněný a že spojení jím umožňovalo dostat se blízko k hranici.

S ohledem na statisticky velkou úspěšnost 5. brigády PS při zadržení tzv. narušitelů bylo možné soudit, že mladíci byli velmi dobře připravení. Shrňme některé okolnosti: v Plané vystoupili večer za tmy; postupovali mimo komunikace a vyhýbali se obydleným místům; před signální stěnou se vyhnuli drátu

ZPRÁVY

SPRAVY

Velikonoční výtvarné dílny pro děti na Přimdě

Na Přimdě se v několika posledních letech staly tradicí velikonoční tvůrčí dílny, pořádané Správou CHKO Český les pro děti z místní základní školy. Letos si děti zkusily kromě tradičního pletení pomlázky a zdobení kraslic i méně obvyklé skládání papírových origami, nebo výrobu velikonočních kuřátek a oveček z vlny.

nástražného osvěcovadla; proti psům použili několika balíčků pepře; počítali s dlouhým během přes území mezi drátěným zátarasem a státní hranicí; při spatření pohraničnicků se rozdělili. Jediná věc, která také hrála v jejich prospěch a kterou neovlivnili, byla vypnutá týlová signalizace na kraji hraničnického pásma, protože tudy lesníci přibližovali dřevo. Toto vše mohlo vyšetřovatele svádět k pochybnostem, zda je příprava dílem jen těchto dvou mladíků. Faktem je, že po třech týdnech Andrzej vypověděl, že jim podstatně pomohl Pawel J. Ten se totiž pokusil v roce 1984 s Tomaszem B. přejít poblíž Dyleně, ale na rozdíl od Tomasze byl zadržen. Možná si vyšetřovatelé prostudovali tento starší případ, vyloučit se nedá ani informace z polské strany, že Pawel nyní také bydlí v Tomaszówě. V každém případě Andrzej přiznal, že Pawel jim dal mapy a že jim tam vyznačil místa, kudy přecházel.

Po několika týdnech tedy vyšetřovatelé rozkryli pozadí případu. Andrzej byl koncem listopadu 1986 předán polským bezpečnostním orgánům na hraničním přechodu ve východočeské Bělovsi. Rekonstrukce případu nám ukazuje, že riziko chyby při líčení případu se dá zmenšit porovnáním jednotlivých pramenů: těch, které vzniknou bezprostředně (denní hlášení pohraniční brigády, dálkopisná hlášení o akci), s odstupem několika dnů (zpráva 5. brigády veliteli Pohraniční strážě) a konečně písemností vyšetřovacího svazku státní bezpečnosti. Je třeba také poukázat na to, že tento případ je jedním z mnoha pokusů v roce 1986, jejichž aktéry byli cizinci.

Při vyhodnocování pokusů Poláků velení Pohraniční strážě k roku 1987 konstatovalo, že do ČSSR vnikají zpravidla ilegálně, k cíli se dopravují hromadnou dopravou, vystupují mimo cílové zastávky a přespávají v různých úkrytech. Ovšem byly zjištěny i případy několikadenního pochodu pěšky. Byli také hodnoceni ve svých snahách jako velmi urputní a že se vyhýbají styku s místním obyvatelstvem. Vidíme, že několika rysů námi

vyličený případ podporuje zobecnění velení PS. Ve statistice Pohraniční strážě roku 1986 náleželo Polákům třetí místo: bylo zadrženo 557 československých občanů, 216 občanů NDR a 85 občanů PLR. Jen 29 osobám z celkových 936, které se o přechod hranice pokusily, se podařilo přejít úspěšně. Jednou z 29 osob byl i Marek M. Na tomto případě jsme chtěli demonstrovat nejen způsob ochrany státní hranice v druhé polovině 80. let, ale také vzrůstající podíl cizinců na přechodech hranice.

Pokus dvou Poláků byl spouštěcím mechanismem pohraničního incidentu z viny Pohraniční strážě. Tím se dostáváme k „problému“ z první části. I přes nepoužívání vysokého napětí v drátěném zátarasu od poloviny 60. let zůstávaly pokusy pro uprchlíky životu nebezpečné, a nejen pro ně. Vzhledem k tomu, že uprchlíci směřovali do jižní části úseku rotý Broumov, byla vyžádána o součinnost i sousední rota Branka. Její pohraničníci po příjezdu na čáru překrytí dostali pokyn, že mají postupovat ke státní hranici. Dali se do běhu. Přitom se setkali s lesními dělníky, z nichž jeden je upozornil na to, že viděli osobu v červené čepici. V domnění, že se jedná o druhého „narušitele“, se jej pohraničníci snažili nalézt. Když jej uviděli, vyzvali ho k zastavení a po výstražné střelbě začali na unikajícího muže v běhu střílet. Přitom nesledovali průběh hranice. Muž po chvíli padl, těžce zraněn. Teprve, když jej pohraničníci ošetřovali, zjistili, že jsou na území cizího státu. Muže, západoněmeckého důchodce Johanna Dicka, přenesli na československé území. Dick však při převozu do nemocnice zemřel.

Použité archivní materiály:

Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice: fond 5. brigáda PS Cheb (inv. č. 363), fond Hlavní správa Pohraniční strážě a ochrany státních hranic, fond Vojenská rada HS PS OSH

Archiv bezpečnostních složek Praha: fond Vyšetřovací spisy Plzeň (arch. č. V-14361 Plzeň)

Použitá literatura:

Navara, Luděk (2004): Příběhy železné opony, Brno.

Lísková

Kamila Angelovová

-zapomenuté průmyslové centrum Českého lesa

Obec Lískovou, původním jménem Haselbach, najdeme v přímé blízkosti hranic na území CHKO Český les. Byla historicky poměrně rozlehlá, rozprostírala se v údolí dvou potoků a jejich okolí. Před válkou pod Lískovou spadaly ještě osady: Černá Řeka, Jindřichova Hora a Nemaničky. V roce 1939 na katastrálním území obce žilo v 310 domácnostech 1037 obyvatel. Dnes v Lískové žije pouze jeden stálý obyvatel.

Historie obce sahá do poloviny 16. století, kdy byla osada založena Jörgem Pfeilem. V té

době Lísková patřila k Bavorsku. Až v roce 1756 byla hranice posunuta na dnešní linii a obec připadla tehdejšímu Rakousku-Uhersku. Největší rozvoj ve vesnici proběhl v první polovině 19. století, v tomto období zde byla vybudována nová silnice, celnice a došlo k výstavbě několika dalších sklářských provozů. Na začátku druhé světové války byly hranice Československé republiky posunuty k Havlovicím a Lísková tak připadla k území Třetí říše. Na konci války byly hranice vráceny zpět na linii z doby Marie Terezie. Po válce byli

Slavnostní otevření kaple v Lískové (Haselbach).

Němci v rámci nového uspořádání Evropy odsunuti do Německa. Jelikož Lísková původně patřila k německému území, musely ji v roce 1946 opustit téměř všechny německé rodiny, které zde žily po celé generace. V obci tak zbylo jen několik původních obyvatel. Před vznikem železné opony byla vesnice částečně dosídlena (většinou českými obyvateli). Lidé však postupně odcházeli a kolem roku 1953 v obci už téměř nikdo nežil. V roce 1956 byla Lísková zbořena těžkou technikou, zničená byla i dominanta obce – kaple. Vesnice, která ležela přímo na hranici, nemohla za minulého režimu fungovat, panovaly zde oprávněné obavy, že by odsud lidé mohli utíkat za hranice. V roce 1990 se hranice v prostoru obce znovu otevřely. V centrální části byla vybudována celnice, obchody, restaurace a tržiště. V původním rozsahu už nebyla obec nikdy obnovena.

Vesnice měla několik částí. V přímé blízkosti

se nacházela tzv. centrální část obce, kde stály domy, v nichž byly provozovány nejrůznější živnosti a řemesla. Můžeme připomenout obchod s obuví Baťa, kavárnu, restaurace, švadlenu, účetního, koláře, obchod se smíšeným zbožím a další.

Stich Werk (provoz na zpracování skla).

Liščí díra.

V této části také pracovali státní zaměstnanci: poštovní doručovatel, finanční stráž a učitel.

Další lokalita v Lískové se nazývala Horní Lísková. Právě na tomto místě byla umístěna nejdůležitější stavba v obci – kaple, kterou si lidé postavili většinou z vlastních prostředků v první polovině 20. století. Zde se v neděli konaly mše a pravidelně každý rok v srpnu tzv. vosí pouť. Vedle vchodu do kaple stál kříž ze žulovým podstavcem, který je dodnes možné na místě spatřit. Kromě této sakrální budovy zde stála zemědělská stavení. Horní Lísková byla nejstarší součástí obce.

Neznámější částí osady ale bylo údolí Černého potoka, kde byla lokalizována soustava sklářských zušlechťovacích provozů. Právě tato lokalita obec nejvíce proslavila. Na počátku 20. století zde stálo dvacet budov, které se podílely na výrobě skla a zrcadel. Kvůli nedostatku vody pro provozy byly nad Lískovou vybudovány dvě nádrže, první rybník pod Černou Řekou se nazýval Brandův, druhá nádrž ležela u Dingirglůva mlýnu. Z významných správců skláren na Lískové můžeme jmenovat Jiřího Michaela Schmause, Jana Jiřího Ascherla, Jana Antonína Zieglera a Richarda Österreicher. Sklářský průmysl

zaměstnával v lokalitě mnoho obyvatel, téměř každý zde měl nějakého příbuzného, který pracoval se sklem.

Kromě uvedených částí k Lískové patřily ještě tři samoty: směrem od Černé Řeky k Nemanicím stál Dingirglův mlýn, Liščí díra a cihlárna.

Dnes je možné na Lískové spatřit řadu pozůstatků, které připomínají historický význam obce. V původní části osady prochází nenáročná Česko-německá naučná stezka, kde se turisté mohou na pěti stanovištích dozvědět informace o historii a o významných částech vesnice (kaple, Horní Lísková, Zieglerova vila a Liščí díra). V okolí naučných tabulí pozornému návštěvníkovi neujdou staré základy budov, sklepy, studna nebo původní žulový kámen – podstavec kříže, který stával vedle dnes již zbořené kaple. Cesta je nenáročná, vhodná i pro rodiny s dětmi. Stezku protíná modrá turistická značka, cyklostezka vedoucí z Čerchova směrem do Waldmünchenu a Nemanic.

Více informací na
www.liskovahaselbach.cz
<https://www.facebook.com/liskovahaselbach>

ZPRÁVY

SPRAVY

Foto J. Kasal

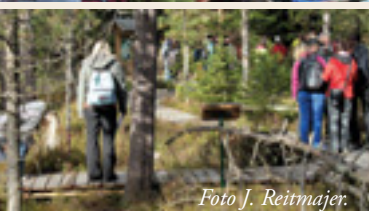

Foto J. Reitmajer.

Foto J. Reitmajer.

Exkurze pro školy

Správa spolupracuje se základními, středními i vysokými školami již od svého založení v roce 2005. V letošním roce se exkurzí zúčastnilo více než čtyři sta dětí z blízkého okolí (ZŠ Přimda, ZŠ Poběžovice, SOŠ Stříbro) i vzdálenějších míst Plzeňského kraje (SOŠ Spálené Poříčí).

Lovecký kámen Vincence Windischgrätze u Branky z roku 1907.

Zdeněk Procházka

Dávné příběhy z Českého lesa a jejich pamětní kameny II.

Lovecké kameny rodiny Windischgrätzů

Lovecké kameny obsahují některé velké lesní komplexy položené většinou při hranici České republiky. Všeobecně známý je např. Medvědí kámen zasazený v místech, kde byl v roce 1856 zastřelen poslední šumavský medvěd. Další půvabné lovecké nápisy jsou vysekány do skal a kamenů Českého Švýcarska. Můžeme zde navštívit tzv. Rysí kámen z roku 1743 nebo vlčí desku z roku 1640 vysekanou na památku dvou vlků, které zde zastřelil místní myslivec.

Své lovecké kameny a nápisy má samozřejmě i Český les. Raritou mezi drobnými kamennými památkami regionu jsou svérázné památníky, které dal v rozsáhlých lesích

tachovského panství zasadit patrně Alfred III. kníže Windischgrätz, který byl jejich posledním šlechtickým majitelem. Kameny sdělují, že právě na tomto místě střílel některý z Windischgrätzů svého stého srnce nebo posledního divočáka. Podařilo se nalézt celkem 6 těchto „loveckých“ kamenů.

Lovecká vášeň druhého z tachovských Windischgrätzů Alfreda II. Josefa Mikuláše (*1819, †1876) byla všeobecně známa. Také Alfredova smrt je spojena s lovem. Zemřel 28. 4. 1876 ve věku 57 let poté, co při lovu tetřevů u zámku na Ostrůvku prochládl a onemocněl. Již tehdy byla místa jeho loveckých úspěchů nějakým způsobem označena.

- ◀ *Alfred II. Windischgrätz.*
- ▶ *Alfred III. Windischgrätz s manželkou Gabrielou před lovem.*

Lovecké kameny, které jsou si značně podobné, byly vyrobeny patrně mezi roky 1907–1933. Alfredův syn Alfred III. August (*1851, †1927) na nich oslavil nejen lovecké nadšení svého otce (kameny se vztahují k roku 1861 a 1862), ale i svého syna Vincence Alfreda (kameny z roku 1907 a 1912). Stalo se tak patrně ještě za Vincencova krátkého života (*1882, †1913) nebo krátce po jeho tragické smrti v roce 1913 v Římě, kde spáchal sebevraždu. Poslední z nalezených kamenů připomíná samého Alfreda III. Ten, jak sděluje text, právě u oborské hájovny střelil roku 1927 svého posledního srnce a ve stejném roce umírá. Tento pamětní lovecký kámen dala zřejmě vyhotovit již Alfredova vdova Gabriela, rozená princezna Auerspergová.

Soubor šesti loveckých kamenů je zcela ojedinělou památkou, která se na okolních „lesních“ panstvích nevyskytuje. Majitelé sousedního panství Velké Dvorce Kolowratové nestavěli pomníčky svým loveckým úspě-

chům, ale hajným, kteří byli v jejich službách zastřeleni (Český les: příroda a historie, 2).

Lovecký kámen Vincence Windischgrätze u Branky (Galtenhof)

Lovecký kámen se nachází ve vysokém smrkovém lese jen několik metrů vpravo od lesní cesty, která vede z Branky k zaniklé hájovně zvané Katzenmühle. V prostoru hájovny stojí dnes informační tabule naučné stezky, od níž je kámen vzdálen asi 200–300 m ve směru do Branky. Kámen má tvar zašpičatělé stély. Je vysoký 130 cm, široký 120 cm a silný 25 cm. V oválné kartuši je vytesán čtyřřádkový nápis: Hier hat am 1. Mai/ wegend end der Hohenholz 1907/ S. D. ERBPRINZ VINCENC ALFRED/ seiner 100 tär Rehebock erlegt. Na tomto místě zastřelil princ Vincenc Windischgrätz svého stého srnce. Bylo mu tehdy 25 let.

Lovecký kámen Vincence Windischgrätze u Lesné (Schönwald)

Další z loveckých kamenů je ukryt hluboko v hraničním hvozdu. Jeho nalezení je ale v tomto případě poměrně jednoduché, stojí totiž jen pár metrů od vrcholku Kamenného vrchu (714,1 m n. m.), který se vypíná 2 km sz. od Lesné.

Povrch kamene je pokryt šikmými vrypky sekáče. Uprostřed v oválné kartuši je vytesán pětiřádkový nápis: Hier hat am 11. Oktober 1912/ Sr. D. Durchlaucht Erbprinz Vinzenz Alfred,/ begleitet von seiner Mutter Fürstin Gabriele,/ geb. Prinzessin Auersperg,/ seinen letzten Edelhirsch erlegt. Kámen dosahuje výšky 170 cm a šířky 110 cm. Stejně jako všechny ostatní lovecké kameny je opřen o hromadu lomového kamene. Na tomto místě zastřelil princ Vincenc Windischgrätz v doprovodu matky kněžny Gabriely svého posledního jelena. Již o rok později tento jediný syn Alfreda III. Windischgrätze tragicky zemřel.

Lovecký kámen Alfreda II. Windichgrätze u Milířů (Brand)

Tento lovecký kámen stojí nalevo od cesty směřující ze Zadních Milířů na bývalou Pavlovu Huť nedaleko kóty 692. K památníku odbočuje z lesní silnice stará cesta, která se ztrácí v ponurém smrkovém lese. Sotva 50 m za památníkem leží tajemné zelené jezírko s ostrůvkem, na němž roste útlý smrk.

Žulová deska zpracovaná stejným způsobem jako ostatní windischgrätzovské kameny nese pětiřádkový nápis: Von/hier erlegte S. Durchlaucht/ F. M. Fürst Windisch – Grätz/ den letzten Hirsch am 24. Okt./ 1861. Kámen je 130 cm vysoký, 135 cm široký a 22 cm silný. Na tomto místě, kde Windischgrätzové nechali zřídit malé lesní jezírko, zastřelil v roce 1861 kníže Alfred II. svého posledního jelena.

Lovecký kámen Vincence Windischgrätze u Lesné z roku 1912.

Lovecký kámen Alfreda II. Windischgrätze u Milířů vztahující se k roku 1861.

Lovecký kámen Alfreda II. Windischgrätze u Obory vztahující se k roku 1862.

Lovecký kámen Alfreda II. Windischgrätze u Obory (Thiergarten)

Hájovna Obora s rozlehlou oborou patřila v minulosti k oblíbeným loveckým místům rodiny Windischgrätzů. V její blízkosti stojí hned tři lovecké kameny. Kámen vztahující se k nejstarší minulosti stojí jen několik desítek metrů za hájovnou nad pravým břehem Sklářského potoka (ve směru proti proudu). Je zarostlý ve vysoké trávě a špatně se hledá. Nápis na něm sděluje: Von/ hier erlegte S. Durchlaucht/ F. M. Fürst Windisch=Graetz/ mit seinem letzten Schuss/ einen Keuler am 10= Feber/ 1862. Deska je vysoká 150 cm, široká 140 cm a silná 25 cm. Úprava kamene je totožná s ostatními. Na tomto místě zastřelil v roce 1862 kníže Alfred II. Windischgrätz svého posledního divočáka.

Lovecký kámen Alfreda III. Windischgrätze u Obory (Thiergarten)

Jen několik desítek metrů od výše popsaného kamene, nedaleko soutoku Sklářského

a Studeneckého potoka stojí těsně u břehu Studeneckého potoka další lovecký kámen. Jeho šestiřádkový text zní následovně: Von hier schosz/ vom Fusze des Fichten-Zwisels/

▪ *Lovecký kámen Alfreda III. Windischgrätze u Obory vztahující se k roku 1927, detail nápisu.*

S. D. Alfred Fürst zu Windisch-Graetz/ am 14 Sept. 1927 in Begleitung seiner Frau/ Gabrielle geb. Prinzessin Auersperg/ seinen letzten Rehbock. Žulová deska dosahuje rozměrů 130×100 cm a síly 20 cm. V tomto případě se nápis vztahuje k Alfredu III. Windischgrätzovi, který zde v roce 1927, kdy zemřel, zastřelil svého posledního srnce. Lovu

se tehdy zúčastnila i jeho manželka Gabriela, která zemřela o 6 let později, v roce 1933. Jejím přičiněním patrně vznikl i tento lovecký kámen, opatřený nejmladším datem.

Třetí lovecký kámen u Obory (Thiergarten)

Poslední nalezený windischgrätzovský kámen je opatřen pouze zkratkou – monogramem – jehož smysl se nepodařilo rozluštit. Stojí ve smrkovém lese asi 800 m od hájovny Obora, nalevo od cesty, po níž prochází zelená turistická značka. Nalezneme jej podle osamocené starého kaštanu, který roste 10 m od kamene. Také tato kamenná deska je opracována stejně jako předchozí. V oválné kartuši jsou vytesána pouze písmena F. M. F. S. (litera F může představovat i T). Deska je velice masivní, 135 cm vysoká, 127 cm široká

a 30 cm silná. Je opět opřena o hromadu kamení. Iničiály se nedají ztotožnit se jménem žádného z Windischgrätzů, do souboru jejich loveckých kamenů však rozhodně náleží.

▪ *Třetí lovecký kámen u Obory, jehož nápis se dosud nepodařilo rozluštit.*

Text byl převzat u upraven z publikace „Příběhy vepsané do kamene“ díl I. Fotografie dodány autorem publikace, historické fotografie rodiny Windischgrätzů a Koců pocházejí ze Státního oblastního archivu Plzeň.

ZPRÁVY

SPRÁVY

Mezinárodní noc pro netopýry na hradě Švihov

První zářijovou sobotu se na hradě Švihov konala Evropská noc pro netopýry, kterou uspořádala Správa CHKO Český les a krajské středisko Plzeň ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, Plzeňským krajem, Správou CHKO a NP Šumava, ZO ČSOP Sylva Lunae a Občanským sdružením MEZI LESY. Program zaujal přes 260 návštěvníků, na své si přišli dospělí i děti. K nejzajímavějším momentům večera patřil odchyt a ukázka živých netopýrů, připraveno bylo také povídání spojené s promítáním filmu Netopýři ve tmě.

Děti si během her vyzkoušely, jaké to je orientovat se v noci jen podle sluchu nebo viset hlavou dolů. Soutěžilo se o nejhezčí výkres netopýra a úspěch měly i tvůrčí dílny, kde se vyráběly originální netopýří ozdoby. Během večera lidé shlédli výstavu „Podivuhodný svět netopýrů“ doplněnou souborem dětských kreseb a mohli si zkusit vyplnit znalostní kvíz slosovately o ceny.

Foto M. Dubinová.

Dyleňské báje IX

Zdeňek Buchtele

Žena s velikonočním mazancem

Jedna selka šla na Velký pátek z Neualbenreuthu do Vysoké za svým malým kmotřencem a nesla pro něj v šátku velikonoční mazanec. Svůj dárek pečlivě zabalila. Silnice ještě tehdy nebyla a tak šla, jako už mnohokrát, stezkou přes Dyleň. Ačkoli tudy často chodila, došla na cestě k rokli, kterou neznala. Protože si byla jista, že jde správným směrem, nezaváhala, ani nedostala strach a pokračovala dál. Vedle vonícího mazance probírala v duchu různé své starosti, takže si ani nevšimla, že se náhle ocitla ve velkém podzemním paláci. Všude kolem ležely zlaté a stříbrné mince, náramky a klenoty ohromné nádherou a ceny, bylo zde i zlaté nádobí a koruny na hlavy zdobené drahými kameny. Ze stěn to zářilo tak, že chudák selka zůstala stát bez hnutí s podivem nad tou krásou a vším bohatstvím. Oči se nemohly nasytit těmito obrazy. Náhle si vzpomněla, že musí pokračovat v cestě a dlouho nemohla najít nikde žádný východ. Bloudila v zázračném sále sem a tam, jak dlouho ani nevěděla. Až nakonec cestu ven našla a pokračovala do Vysoké.

Byla šťastna, že jednou v životě mohla spatřit onu nádheru uvnitř Dyleně, o níž se tolik vyprávělo. Jak se tomu podívovala, nezbyl jí ani čas, aby si z pokladů něco vzala! Od své babičky však věděla, že duch hory Wotana nechá pronásledovat každého, kdo by na jeho poklady sáhl. Selka ve zkoušce obstála.

Když dorazila do Vysoké, byla u svého kmotřence a jeho matky šťastně přivítána a vypořádala všechno, co zažila. Nevěděla však, co nyní uslyšela. Před rokem prý opustila svůj

statek v Neualbenreuthu a na den přesně po roce přišla do Vysoké. Co však nebylo k pochopení, že mazanec voněl a byl stejně tak čerstvý, jako když ho pekla.

Kovář v Dyleni

Před mnoha lety se zastavil v kovárně v Neualbenreuthu neznámý starý voják. Byl zvláštním způsobem oblečen, starý, větrem osmahlý, s mohutným šedým voussem. Samotný kovář, který jako tovaryš prošel kraj světa, nikde takovou uniformu neviděl a nemohl tedy říci, zda přichází z domova nebo z ciziny. Voják se zeptal kováře, zda by mu vyrobil množství podkovářských hřebíků a podkov, a to tolik, kolik se vejde do necek. Kovář slíbil a voják se za nějaký čas vrátil, aby si odnesl hotové hřebíky i s podkovami.

Požádal kováře, aby mu pomohl nést necky plné podkov a podkováků a aby si vzal sebou potřebné nářadí. Kovář viděl možnost něco si vydělat a tak neváhal a vydal se s vojákem na cestu. Šli dlouho směrem na Dyleň, až večer dorazili k velikým skalám. Voják svou mohutnou šavlí třikrát zaklepal na veliký balvan, skála pronikavě zařinčela, něco dunivě zaznělo a brána se otevřela. Když se voják podíval na kováře, viděl, že se třese po celém těle. Řekl: „Neboj se nic, ničeho se ti nestane! Můžeš se dívat, ale nesmíš se ptát, ani mluvit!“

Šli dál, brzy vlevo, brzy vpravo, tma se měnila v pološero, tisíce kamínků zářilo nahoře na vysoké klenbě i na zemi. Kovář si mohl prohlédnout celé město. Procházeli uličkami, přes náměstíčka, kolem kostelů a paláců, až

došli k dlouhatánské budově, kde se to uvnitř hemžilo vojáky. Došli do velkých stájí, kde stála řada vojáků, za nimi koně a nakonec na koni generál. Ten oslovil kováře: „Prohlédni si koně a rádně je okovej, je to již dlouho, co dostali železo. Začni u mého koně, nesmíš se však dotknout žádného vojáka, ani ublížit žádnému koni. Za svou práci budeš odměněn!“ Kovář se dal do práce, která trvala dlouho a pot se mu řinul z čela. Tiše okoval všechny koně a když skončil, generál řekl: „Vidím, že svému řemeslu rozumíš a pracoval jsi dobře. Děkuji ti.“ Nato mu dal tři zlaté mince. Starý voják potom odvedl kováře z nitra hory.

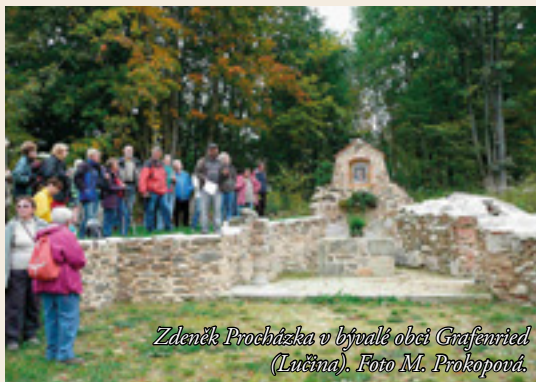
Teprve venku si kovář vydechl a zvláště, když pak spatřil v dálce Neuualbenreuth. Chtl děkovat vojákov, ale ten zmizel. Pln radosti se vracel domů a byl vítán. Jak byl překvapen, když mu řekli, že byl plných osm dnů pryč a příbuzní o něho měli veliký strach. Tři zlaté mince šly z ruky do ruky, každý je chtěl vidět. Nikdo nedokázal odhadnout jejich cenu. Až jeden mnich z Waldsassenu vyčetl v knize o mincích, že jsou to Dyleňské peníze, staré přes tisíc let. Každá mince měla cenu 60 zlatých. Podle jiné pověsti dostal kovář tolik zlatých prutů, co mohl unést a kovář z nich spokojeně žil až do své smrti.

ZPRÁVY

SPRÁVY

*Za luční květenou do okolí Capartic.
Foto J. Juráková.*

*Zdeněk Procházka v bývalé obci Grafenried
(Lučina). Foto M. Prokopová.*

Výpravy za poznáním Českého lesa

Cyklus exkurzí „Za poznáním Českého lesa“ se letos dočkal již čtvrtého pokračování. Šesti vycházek, které pro zájemce o přírodu a historii připravila Správa CHKO Český les ve spolupráci s občanským sdružením MEZI LESY, se zúčastnilo téměř 500 lidí.

První jarní výpravou byla exkurze za houbami na Dianu, kterou vedli mykologové Jiří Pošmura a Pavel Syříště z Mykologického klubu Slavkovský les. Botanik Jiří Sladký provedl zájemce rozkvetlými loukami Zelenova u Domažlic a s botanikem Petrem Mudrou se mohli lidé vydat za vršovcem jinou jarní květenou do kaňonu Mže u Pavlovic i za luční květenou do okolí Capartic. Na podzim vzbudilo velký zájem pátrání po zaniklých obcích v Českém lese se Zdeňkem Procházkou. Poslední letošní výpravou byla návštěva památných stromů v Koutu na Šumavě s lesníkem Jiřím Kaderou.

Čertův kámen u Babylonu. Foto J. Kadera.

Vzpomínka na Jirku

Jiří Kadera a Jan Edl

Na sklonku letošní zimy, 4. února 2012, zemřel RNDr. Jiří Hlávka, významná osobnost Českého lesa. Odešel nejen vynikající odborník na geologii a historii, ale i spolupracovník a kamarád.

Jirka jako vystudovaný geolog strávil velkou část života prací v podniku Uranové doly Západní Čechy, na dole Vítkov II., po jehož uzavření se vrhl do podnikání v obchodu s drahokamy a jinými přírodninami. Poté se několik let věnoval zlatnickému řemeslu.

V roce 2006 se mu naskytl možnost pracovat na místě geologa u tehdy nově zřízené Správy chráněné krajinné oblasti Český les. A zde se Jirka takřkajíc našel, jeho práce se mu stala koníčkem. Znovunalézal geologické či s historií

spjaté lokality, o kterých dokázal velmi poutavě informovat širokou veřejnost, ať už formou článků v odborných i publicistických časopisech nebo na přednáškách a exkurzích.

Hned v prvních letech svého působení na Správě CHKO inicioval vznik geologické studie mapující výchozy tzv. českého křemenného valu, jednoho z nejzajímavějších geologických fenoménů Českého lesa. Jeho zásluhou byly vyhlášeny dvě nové přírodní památky, Chodovské skály a Šelmberk, první památky Chráněné krajinné oblasti Český les zaměřené na ochranu geologických útvarů. Jirka však nebyl zahleděn jen do zkoumání minerálů, hornin nebo zažloutlých archivních listů. Pokud to bylo možné, tak si chtěl vše vyzkoušet na vlastní kůži, vlastníma rukama. Díky tomu vznikla idea „Dne Českého lesa“, jehož náplní se staly připomínky starých řemesel a způsobu života v Českém lese z dob dávno minulých. Právě díky Jirkovi jsme mohli v roce 2008

sledovat starý způsob výroby železa z rudy, tavbu v šachtové peci, nebo v roce 2011 zažít rýžování zlata na Zlatém potoce.

Historie dolování a železářství byla snad jeho největší zálibou a svědčí o ní připojená bibliografie jeho prací. O historii železářství v oblasti Českého lesa sesbíral neuvěřitelné množství dosud nepublikovaných informací, které dokázal poskládat a v roce 2010 „přetavit“ do monografie o historii železářství v dané oblasti. Ve své čínorodé práci však pokračoval i nadále. Podařilo se mu připravit první český překlad díla Christopha Traugotta Delia „Anleitung zu der Bergbaukunst“ z roku 1773, což byla ve své době nejlepší a nejobsáhlejší učebnice hornictví v rakouských zemích a spolehlivá pomůcka v praktickém hornictví. Na překladu této učebnice z němčiny si vylámalo zuby již mnoho překladatelů, protože předpokladem úspěchu byla nejen výborná znalost jazyka, ale také orientace v oboru důlního měřictví, geologie i hornictví, a to jak v současnosti tak jejich historii. Po právu mu za tuto práci bylo uděleno ocenění Český Permon in memoriam. Vydání této knihy v nakladatelství Academia v Praze se Jirka nedočkal.

Bibliografie prací Jiřího Hlávky:

2006:

Tip na výlet: Skalky na Sádku, Český les: příroda a historie, 1/2006, s. 45–47.

Zapomenuté kolowratské dolování, Český les: příroda a historie, 1/2006, s. 20–24.

2007:

Romantické skály na českém křemenném valu, Český les: příroda a historie, 3/2007, s. 38–40.

Těžba uranu v západních Čechách, Český les: příroda a historie, 3/2007, s. 12–15.

Tip na výlet: Zámečky Haimhausenů na Broumovsku, Český les: příroda a historie, 2/2007, s. 36–37.

2008:

K historii dolování v Dyleňském lese, Arnika: přírodou a historií Karlovarského kraje, 2/2008, s. 7–8.

Zámky Haimhausenů na Broumovsku, Vítaný host na Šumavě a v Českém lese: čtvrtletník příznivců přírody, památek a lidí, roč. 2, č. 1/2008, s. 22–23.

pokračování na str. 26

Rozpracována zůstala bohužel jeho další díla o historii hornictví v západních Čechách a zejména studie o historii dolování v Michalových Horách, které byly jeho srdci nejbližší. Jirka Hlávka byl aktivním členem Hornicko-historického spolku v Plané a výrazně se rovněž podílel na projektu Národního geoparku GeoLoc. V neposlední řadě byl Jirka redaktorem

a významným přispěvatelem časopisu *Český les: příroda a historie*.

Jistě nám nebudou mít za zlé kolegové a kamarádi, když poděkujeme Jirkovi i jejich jménem za jeho celoživotní práci. Pro svou skromnost a pracovitost mu patří místo nejen v hornickém či geologickém, ale i ochránářském nebi.

Čest jeho památce.

Bibliografie prací Jiřího Hlávky:

2008:

Žuly v západočeském regionu, *Český les: příroda a historie*, 4/2008, s. 34–38.

2009:

Dolní Kramolín – štola Rakouský dům, Arnika: přírodou a historií Karlovarského kraje. 1/2009, s. 5–8.

Dolování ve Třech Sekerách, Arnika: přírodou a historií Karlovarského kraje. 2/2009, s. 6–10.

Historie železnorudného dolování v podhůří Českého lesa, *Studie z dějin hornictví* 38, s. 25–34.

Šelmberk, *Český les: příroda a historie*, 6/2009, s. 40–42.

Výroba modrých barviv v Broumově, *Archeologia technica* 28, s. 137–142

Výroba modrých barviv v Broumově, *Český les: příroda a historie*, 6/2009, s. 10–14.

Žuly jako bochníky chleba, *Český les: příroda a historie*, 5/2009, s. 42–44.

2010:

Čertův kámen u Babylonu, *Český les: příroda a historie*, 7–8/2010, s. 57–58.

Historie těžby živců na Poběžovicku, *Český les: příroda a historie*, 7–8/2010, s. 16–22.

Historie železářství a uhlířství v Českém lese = Geschichte des Eisenhüttenwesens und der Kohlenbrennerei im Böhmischen Wald. Planá : Hornicko-historický spolek, 2010. Spoluautoři Jiří Kadera (kapitola o uhlířství), Nikoleta Rayman (stať Pohled archeologa), Martin Lang (stať Železnorudné doly u Rokycan).

Mlýn na modré barvy v Železné, *Český les: příroda a historie*, 7–8/2010, s. 23–28.

Procházka po naučné stezce v Broumově, *Český les:*

příroda a historie, 7–8/2010, s. 59–61.

Výroba modrých barev v Českém lese, *Studie z dějin hornictví* 39, s. 28–37.

Výroba struskových cihel v železárnách Tachovska, *Archeologia technica* 29, s. 107–116

Železnorudné doly u Salajny, Arnika: přírodou a historií Karlovarského kraje. 1/2010, s. 8–11.

2011:

Naučná stezka Dolování v okolí Michalových Hor, Arnika: přírodou a historií Karlovarského kraje. 1/2011, s. 30. Spoluautorka Alexandra Hrušková.

Další krok ke vzniku Česko-bavorského geoparku, *Český les: příroda a historie*, 9–10/2011, s. 22–26.

Sedmíhoří, *Český les: příroda a historie*, 9–10/2011, s. 50–53.

Historie uranových dolů v západních Čechách, *Z dějin hornictví* 40, Jáchymovský smolinec a kovové radium, s. 16–23.

Historie železářství v Českém lese ve světle nových poznatků. Tradice a současnost železářské výroby VI., Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech ve dnech 19.-21. 10. 2010, Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka, Rokycany, Suppl. *Historie* 13/2010, s. 53–62.

Zlato u Neualbenreuthu, *Český les: příroda a historie*, 9–10/2011, s. 14–17.

2012:

Christoph Traugott Delius, Poučení o zručnosti hornické: O teorii a užití včetně pojednání o principech hornické kamerální vědy. Praha: Academia, 2012 (překlad, dodatky, německo-český slovníček důležitých výrazů)

Regulaci koryty předcházelo smýcení břehových porostů. Foto Luboš Trávníček

Regulace Kateřinského potoka po čtyřech desetiletích

Evžen Kůs

V letošním roce uplynulo čtyřicet let od završení jednoho z největších zásahů do krajiny Českého lesa – melioraci Kateřinského potoka. Nevelký tok, na našem území měřící 23 km, označovaný na některých mapách také jako říčka Přimda, odvodňuje oblast Kateřinské kotliny (v lesnických materiálech se často užívá názvu rozvadovsko-dianská pánev). Potok pramenící poblíž Lesné směřuje přes Hoštku, Rozcestí, Svatou Kateřinu a Dianu ke státní hranici a má několik významných přítoků. Největší z nich jsou Václavský potok pramenící pod Přimdou, Apolenský potok vytékající u poutního kostela sv. Apoleny na hřebeni Českého lesa mezi Přimdou a Novou Vsí a Nivní potok směřující k Dianě od Nové Vsi. Nivní potok se do Kateřin-

ského potoka vlévá už na bavorském území, podobně jako Hraniční potok (Röhlingsbach) tvořící v délce několika kilometrů státní hranici s Německem. Krátký úsek na německém území je označován jako Katharinabach. Za osadou Pfrentschweiher po soutoku se zmíněným Hraničním potokem se mění v říčku Pfreimd, vlévající se ve stejnojmenném městečku do Naaby, která pak v Řezně ústí do Dunaje. Celková délka toku na bavorském území je 47 km. Kateřinská kotlina je plochou sníženinou Českého lesa a vyznačuje se specifickými odtokovými poměry. Díky malému spádu odchází voda ze srážek a četných pramenů velmi pomalu, v terénních depresích se vytváří mokřady a bažiny, v deštivých letech dochází k podmáčení části lesních

porostů tvořených převážně smrkovými monokulturami. V minulosti řešili lesníci odvodňování důmyslným systémem příkopů, kdy hlavní stoka sváděla vodu z menších bočních příkopů. Příkopy se pravidelně ručně čistily až do počátku 2. světové války. Po odtržení Sudet, kdy v roce 1943 převzaly zkonfiskovaný majetek Kolowratů německé státní lesy, se odvodňovací systém přestal udržovat. Síť příkopů se zanesla a po válce nebyl na obnovu dostatek pracovních sil. Hladina spodní vody postupně stoupala, začala stagnovat, u části setrvale podmáčených smrkových porostů došlo k odumírání. Ing. Jaroslav Ferda v studii „Příčiny zamokření a způsoby meliorace zamokřených lesních půd“ o poměrech v lesních porostech v Kateřinské kotlině uvádí: „Kanály a vedlejší příkopy (často od sebe pouze 4–6 m vzdálené) se zanesly, jejich břehy byly str-

bány, na dno padlo dřevo, jehličí a jiný odpad, odtok vody byl znemožněn, došlo k její stagnaci a vzestupu v původních profilech na pouhých 10–20 cm pod povrchem, místy hladina spodní vody dosahuje reliéfu terénu. Za těchto poměrů mohou se zde uplatnit pouze vlhkomilné mechy a to v souvislých kobercích, přerůstajících okolní terén o 15–25 cm, prohlubeniny pak ovládají různé druhy rašeliníků a jiné rašeliníštní vegetace. Jak v živé, tak v odumřelé hmotě se zachycuje nejen všechna voda ze srážek, ale dostává se k tomuto horizontu i voda půdní, nepohybující se. Dochází k hnití a k ulmifikaci. Rašeliníště pak vítězí nad lesem, porosty pomaleji neb rychleji odumírají, neboť kořeny dřevin nemohou dýchat a zalesňování jest tímto znemožňováno.“

Proto se lesníci rozhodli situaci řešit radikálně – napřímením a prohloubením koryta Kateřinského potoka v dolní části

- ◄ *Regulovaný tok v blízkosti mostu na Dianě, rok 1971. Foto J. Hamřík.*
- *Nové vytvořené koryto, pohled západním směrem, vlevo na snímku část koryta původního. Rok 1971. Foto J. Hamřík.*
- ▼ *Na některých místech byly nově vytvořené břehy zpevněny kůly, rok 1972. Foto J. Hamřík.*

- ◄ Historické snímky dnes již zaniklého ramene Kateřinského potoka s bohatými porosty dřáblíku bahenního. Rok 1971.
- Totéž rameno po provedené melioraci v roce 1972. Mezi větvemi pokácených olší jsou ještě patrné kvetoucí exempláře dřáblíku bahenního.

toku. V důvodové zprávě se píše: „Vzhledem k naprostému nedostatku pracovních sil neb po případě vhodného technologického postupu není možné zajistit v plném rozsahu původní odvodňovací síť. Závěr z mnoha komisionálních řízení a to na nejvyšší úrovni jest, že se provede regulace Kateřinského potoka“. Práce začaly v roce 1968, kdy byl upraven první úsek v těsné blízkosti státní hranice, v roce 1971 následoval úsek od mostu v Dianě až k hranicím přírodní rezervace Diana, jejíž severní hranici tvoří právě břeh Kateřinského potoka. To byl také důvod, proč se práce na čas zastavily. Do jednání vstoupily prostřednictvím tehdejšího Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Plzni a zástupci Okresního muzea v Tachově. Rozsáhlá meliorace hrozila dotknout se nejen rezervace, ale i břehů a dna potoka a luční enklávy na druhém břehu, lokalit s výskytem vzácných a ohrožených druhů rostlin. V potočních tůňkách byl poměrně hojný stulík žlutý (*Nuphar luteum*), na břehu přilehlém rezervaci rostla nevelká skupina jirnice modré (*Polemonium caeruleum*), na druhé straně se nacházela velká skupina pérovníku pštrosího

(*Matteucia struthiopteris*), v louce hojně kvetly kosatce žluté (*Iris pseudacorus*). Nejcennější lokalitu představovalo boční rameno potoka s bohatým porostem dřáblíku bahenního (*Calla palustris*), v poklidné vodě se vytíraly různé druhy ryb, zejména štiky. Kateřinský potok byl v 60. a 70. létech minulého století díky hojnosti rybí fauny i jedním z mála útočišť tehdy silně ohrožené vydry říční. Proto se 10. března 1972 sešli pracovníci ochrany přírody se zástupci investora a podniku, který melioraci prováděl, aby se pokusili najít řešení jak alespoň část lokality ušetřit. Vzhledem k tomu, že státní přírodní rezervace Diana neměla vyhlášené ochranné pásmo, nebyla šance jak ohrožená stanoviště zachránit. Navíc, úprava koryta musela být provedena po celé délce toku, jinak by podle investora neměla smysl. Jediným pozitivem z pohledu ochrany přírody byl příslib od zástupců lesního závodu Přimda a melioračního podniku, že vytěžená zemina nebude hrnuta na břeh přiléhající k rezervaci. V dubnu téhož roku se podařilo zorganizovat brigádu, při níž bylo z ohroženého břehu Kateřinského potoka přemístěno několik stovek rostlin pérovníku

přstrosího a přeneseno do v rezervace, kde se tato kapradina přirozeně vyskytuje. Osobně jsem se této akce zúčastnil a vzpomínám si, jak na místo dorazila pěší hlídka pohraniční stráže. Po chvíli vysvětlování vojáci místo kontrolování dokladů pomáhali přenášet pytle s vykopanými kapradinami na druhý břeh. Pracovníci melioračního podniku nakonec tuto část břehu ušetřili a skupina pérovníku se znovu rozrostla do původní velikosti a existuje dodnes, byť skryta v olšovém porostu. Boční rameno Kateřinského potoka, poté co došlo k prohloubení koryta hlavního toku, zcela zaniklo. Dnes už toho nádherné místo připomíná jen zarostlý příkop. Bohaté porosty dáblíků ještě asi dva roky živořily na suchu, než je přerostla travnatá vegetace. Dnes lokalita zarůstá cíleně vysazenými porosty nepůvodních jehličnanů, zejména borovic. Část dáblíků byla přenesena do koryta obchvatného kanálu, do něhož byly při melioraci svedeny vody Kateřinského potoka a do malé vodní plochy pod hrází Černého rybníka na Mílově u Přimdy. Zatímco příkop na Dianě zarostl, dáblík bahenní u Černého rybníka stále přežívá. Menší skupiny této nádherné vodní rostliny rostou v okolí Diany ještě na několika místech, většinou v bývalých odvodňovacích příkopech.

Co k celé události říci s odstupem více jak čtyř desetiletí? Z ryze technického pohledu mohl být investor a realizátor spokojen a naplněn pocitem dobře vykonané práce. Vodní tok v prohloubeném korytě zbavený veškerých břehových porostů, směřující krajinou v dokonalé přímce, s přesně zaříznutými konturami břehů, odpovídal představě dokonalého díla. Břehy od mostu v Dianě směrem k hranicím byly navíc zpevněny barevnými sítěnými pytlí vyplněnými kamením; styčnou linii vody a břehu někde ještě stabilizovaly dřevěné kůly. Nepříliš estetický pohled neměl dlouhého trvání. Jarní a letní přívaly vod pytle odnesly a pohřbily kdesi na dně, dřevěné kůly postupně ztulely. Dnes, po čtyřiceti letech, lemují břehy regulované-

ho Kateřinského potoka vzrostlé olše a vrby milosrdně zakrývající nepřirozenou linii napřímeného toku. Zejména v létě, kdy jsou břehy zahaleny bujnou vegetací, nezasvěcený pozorovatel takřka nic nepozná, pokud se ovšem nepodívá z mostu v Dianě východním směrem. Tady tok v loukách i po více jak čtyřiceti letech stále připomíná zavlažovací kanál. Pokud měl být meliorační zásah účinný, tak aby došlo ke snížení hladiny spodních vod v celé pánvi, bylo nutné prohloubit koryto také na německé straně. Němci však zregulovali jen část toku, a nakonec od původní dohody ustoupili. Proto konečný efekt nebyl tak výrazný, jak se původně očekávalo. Přímo v rezervaci neměla regulace Kateřinského potoka na bukový prales žádný, na první pohled viditelný dopad. Obavy z expanze smrku se tady, na rozdíl od podobných melioračních zásahů v rezervacích Podkovák a Farské bažiny, nenaplnila. O několik stovek metrů dál, severovýchodně od hranic rezervace, je však situace jiná, tam jsou smrkové porosty zřetelně na vzestupu. Bohužel, opět jsou to smrky uměle vysazované, neznámé provenience. Přímo v rezervaci je několik malých skupin plodných jedinců smrku autochtonních. Vzhledem k tomu, že rezervace Diana nemá žádné ochranné pásmo, podléhají okolní porosty režimu běžného lesního hospodaření. Postupem času, tak jak se změnil názor na funkci vodních toků v krajině, a ryze technokratický a ekonomický přístup k hospodaření v krajině nahradil o poznání ekologičtější pohled, se začalo stále více hovořit o revitalizaci Kateřinského potoka. Jako první k ní přistoupili Němci, kteří v letech 1992–1995 provedli úpravy meliorovaného toku v délce 3,7 km s cílem obnovit přírodní hodnotu říční nivy. Nové koryto je výrazně zvlněné, napodobující přirozené meandry, které zpomalují proudění. Dochází tak k zadržení nárazových odtoků povodňových vln z území i za cenu dočasných rozlivů – tedy přesný opak toho proč se přistoupilo k regulaci Kateřinského potoka. Na české

straně se první pokus o revitalizaci odehrál v letech 1999–2007, v blízkosti státní hranice na Dianě poblíže objektu bývalé roty pohraniční stráže, a to v délce asi 1,7 km. Podobně, jako na bavorské straně, bylo upravené koryto v některých místech zavezeno a tím vznikla boční a slepá ramena v délce asi 300 metrů. V revitalizovaném toku se diverzifikuje směr a síla proudu, vytvářejí se tišiny a vzniká tak prostředí vhodné pro různé druhy rostlin a živočichů. Kromě ryze technických úprav se

v rámci přirozených revitalizačních procesů na Kateřinském potoce objevil zcela nový a neočekávaný aspekt – příchod bobrů. První bobři se tu objevili na přelomu 80. a 90. let minulého století poblíž zaniklého Šestého železného hamru ležícího mezi Svatou Kateřinou a Dianou. Byli to jedinci z populací, vysazených v 60. letech v Bavorsku v okolí Řezna a Ingolstadtu. V průběhu let se bobři rozšířili prakticky po celém povodí Kateřinského potoka a jeho přítoků. I když hráze

▪ *Kateřinský potok na hranicích rezervace Diana. Po čtyřiceti let se pomalu obnovuje přirozený ráz břehů, koryto potoka je však podstatně nižší než bývalo. Foto E. Kůs.*

jimi budovaných hradů nejsou velké, přece jen dokáží zadržet zvýšit hladinu vody, které se rozlévá do šířky a vytváří nové linie břehů toku. Menší hráz se v poslední době bobří pokusili vytvořit přímo u severní hranice dianské rezervace. K odstraňování bobřích hrází dochází pouze v případě zaplavení silničních či mostních těles či hrozící změně linie toku, jako tomu bylo na Hraničním potoce u Rozvadova, jehož středem probíhá státní hranice. Co bude dál a zda budou revitalizační úpravy koryta Kateřinského potoka pokračovat, není jasné. Vzhledem k nedostatku veřejných financí je ale zřejmé, že nějaký čas zůstane pouze u přirozené obnovy. Povodí Kateřinského a Nivního potoka bylo zahrnuto do soustavy Natura 2000, hlavním důvodem bylo osídlení toků bobří populací.

Celá historie regulace a následné revitalizace Kateřinského potoka je názornou ukázkou diametrálních změn v nazírání společnosti na lidskou činnost v horské a podhorské krajině. Jestliže před čtyřiceti roky bylo prioritou odvodnění Kateřinské kotliny a obnovení produkční schopnosti smrkových porostů, dnes je kladen důraz na zvýšení retenční schopnosti zdejších vodních toků. Nabízí se proto otázka, zda rozsáhlá meliorace Kateřinského potoka nebyla vlastně zbytečná. Odpověď asi nebude jednoznačná. Mnoho lesníků je i dnes přesvědčeno, že nebylo jiné cesty, protože v lesním hospodářství je

zásadním kritériem produkce dřevní hmoty. Ochránci přírody mohou zase poukazovat na zničení cenných mokřadních společenstev a ochuzení biodiverzity dotčeného území. Optimálním řešením by tehdy bylo bývalo obnovení starých odvodňovacích systémů. Ty plnily potřebnou vodohospodářskou funkci a přitom neohrožovaly existenci cenných původních biotopů. Realita doby byla však jiná, a co se stalo nelze už vrátit. A právě to by mělo být poučením pro dnešek. V nejbližší budoucnosti jde o to, aby ti, kdož svou činností zasahují do krajiny a vytvářejí její ráz, stejně jako ti, kteří zastupují zájmy ochrany přírody, našli alespoň v základních principech společnou řeč i vzájemný respekt ke své práci – aby, pokud možno, za dalších čtyřicet let nevyvstaly nové otázky.

Použitá literatura:

- Anonymus (1970): Náměty řešení ochrany a tvorbu krajiny na tachovském okresu v oblasti lesního závodu Přimda. Archiv LZ Přimda, 20 pp.
- Ferda, J. (1967): Příčiny zamokření a způsoby meliorace zamokřených lesních půd. Studie Výzkumného ústavu meliorací, 56pp.
- Kůs, E. (1972): Botanický průzkum státem chráněných území v oblasti Přimdy. Gymnázium Stribro – ročníková práce, 42pp.
- Kůs, E. (1973): Státní přírodní rezervace Diana. Sborník Okresního muzea v Tachově (9): 31–35
- Kůs, E. (1999): Savci Přimdského lesa. Lynx n.s., 30:77–100
- Mudra, P. (2011): Zajímavé rostliny Českého lesa – pérovnik pštrosí. Český les 9–10: 30–31
- Řepa, P. (1981): Chráněná území tachovského okresu. Sborník metodických materiálů. Řada přírodních věd – Svazek 3. Okresní muzeum v Tachově, 52pp.

Josef Nejd: *Recepty chodské kuchyně*

Zelňačka s mlékem

2 brambory, 1/4 kg kyselého zelí, 1/4 l sladkého mléka, sůl, 2 lžíce mouky

Kyselé zelí pokrájíme na drobné kousky a dáme vařit do polévky. Přidáme 2 syrové brambory, nakrájené na kostičky. Měkké zalijeme sladkým mlékem, v němž jsme rozkverlali hladkou mouku. Polévku ještě trochu povaříme. Do hotové polévky můžeme přidat podle chuti nakrájenou cibuli.

Ďáblík bahenní (*Calla palustris*). Foto M. Tréglér.

Zajímavé rostliny *Petr Mudra* Českého lesa – ďáblík bahenní

Květena Českého lesa neoplývá přílišným množstvím na první pohled nápadných rostlin, přesto se i v tomto koutu naší vlasti můžeme setkat s druhy, které svým neobyčejným zjevem či nápadným květem dokážou upoutat pozornost vnímavých návštěvníků. Do této skupiny bezesporu náleží i ďáblík bahenní (*Calla palustris*), rostlina podobná svatební kale, která v době vrcholného jara oživovala zdánlivě ponurý svět českoselských mokřadů a bažin.

Užití minulého času je bohužel v tomto případě zcela opodstatněné, neboť většina dříve známých lokalit padla na oltář bezuzdného

melioračního běsnění v 2. polovině 20. století. Jaké tedy bylo historické rozšíření ďáblíku v našem území? A jsme vůbec schopni jej alespoň rámcově rekonstruovat? Odpověď zní ano. Naštěstí máme po ruce dostatek spolehlivých údajů, ať již literárních nebo v podobě muzejních herbářových dokladů. V zájmu objektivit je ovšem nutno podotknout, že ďáblík bahenní byl s největší pravděpodobností vždy jen nehojnou součástí českoselské květeny, neboť jeho původní areál byl omezen na rozlohou neveliké území Kateřinské kotliny. Za spontánní lze považovat i lokality na severním prahu pohoří, které zřejmě

▪ Porost ďáblíku pod hrází Černého rybníka na Mílově pod Přimdou. Několik desítek kusů těchto rostlin sem bylo přeneseno po zániku bočního ramene Kateřinského a přežívají zde dodnes. Foto E. Kůs.

představují kontinuum někdejšího souvislejšího rozšíření na sousedním Chebsku, eventuelně v blízkých územích Horní Falce. O přirozeném výskytu ďáblíku v bažinách při Kateřinském potoce u Diany se poprvé zmiňuje Čelakovský (1889). Z tohoto a zejména pozdějších pramenů (Deyl in Sofron et Pyšek 1989, Hostička 1967, Kůs 1971) vysvítá, že původním stanovištěm druhu tu byly tůně a slepá ramena Kateřinského potoka, případně mokřadní olšiny v jejich sousedství. Po drastické regulaci toku v první polovině 70. let 20. století (viz předchozí článek Kůs: Regulace Kateřinského potoka po čtyřech desetiletích, Český les 11/2012), byl žel tento jedinečný fenomén, včetně rozsáhlých populací ďáblíku, zničen. Následující léta

díky neutuchajícím melioračním aktivitám, které se přenesly i do okolních lesů, přivedila zánik dalších lokalit, takže v současné době registrujeme poslední zbytkové výskyty.

Přes tuto pochmurnou bilanci však ďáblíku v posledních letech přece jen vysvitla určitá naděje, neboť na scéně se objevil nový mocný faktor v podobě expandující populace bobra evropského. Ten byl schopen během relativně krátké doby revitalizovat dříve napřímené toky do podoby blízké někdejšímu stavu či dokonce do stavu jakési „nové divočiny“. První poznatky, učiněné např. v zaplavené nivě Farského potoka pod Železnou nasvědčují tomu, že rostlina je schopna minimálně některé z těchto lokalit opětovně kolonizovat.

Povšimněme si však na okamžik samotné rostliny. Habituelně je ěáblík trvalkou, znamenitě uzpůsobenou pro život ve vodním prostředí. Z článkovaného dutého oddenku, vyrážejí zjara dlouze řapíkaté, kornoutovitě svinuté listy s vejčitými až okrouhlými, tmavě zelenými čepelemi. Lodyha je pak ukončena válcovitou palicí, podepřenou nápadným listenem (toulcem), který je uvnitř mléčně bílý a vně zelenavě zbarvený. Květenství je složeno z většího množství drobných žlutozelených kvítků (dole oboupohlavných, v terminální části samčích), které jsou uspořádány spirálovitě a pokrývají palici až k samotnému vrcholu. Ze svrchních semeníků se po opylení, které je zprostředkováno zpravidla vodním hmyzem a měkkýši, vyvíjejí bobule mající v době zralosti sytě červené zbarvení.

Navzdory nelichotivému jménu, jímž ho počastovali čeští botanici, je ěáblík rostlinou značně dekorativní. Obvykle bývá připodobňován exotické kale, s níž je společně řazen do rodiny árónovitých rostlin. Původ originálního českého rodového jména není jednoduché vystopovat. Patrně zde bude souvislost mezi vzhledem rostliny (lodyha někdy připodobňována hadí kůži) a domnělými léčebnými účinky. Jde rovněž o významnou magickou rostlinu, jež se používala k ochraně

před hadím uštknutím. Svou roli mohlo hrát také sejetí druhu s tajuplnými mokřadními biotopy, jímž se běžní lidé z rozličných důvodů spíše vyhýbali. Atraktivní květy ěáblíku, přímo vybízějící k utření zase mohly snadno zlákat nezkušeného sběrače do zrádného bažinatého terénu, odkud nebylo snadné uniknout...

Ěáblík bahenní je pro svůj ozdobný vzhled a celkovou nenáročnost také s oblibou pěstován v akvakultuře. Vzhledem k prokazatelnému významnému úbytku svých lokalit byl vcelku oprávněně zařazen do seznamu zvláště chráněných rostlin ČR, a to v kategorii ohrožených druhů.

Použitá literatura:

Anonymus (1972): Fytogeografický atlas Západočeského kraje II. – Acta Ecol. Natur. Region., Praha, 1:79–108.

Čelakovský L. (1881–1894): Resultate der botanischen Durchforschung Böhmens. – S. – B. Königl. Böhm. Ges. Wiss., Prag. 1881–1893.

Hostička M. (1967): Přírodní rezervace v okrese Tachov. – Sborn. Muz. Čes. Lesa, Tachov, 1967/1:31–37.

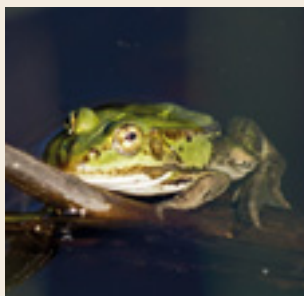
Kús E. (1971): Botanický průzkum státní přírodní rezervace Diana. – 22 p., 2 map, photo, ms. (depon. in Knihovna KS AOPK Plzeň).

Nový P. (1979): Chráněné rostliny Tachovska. – Mládež a Kult., Tachov, Ser. Natur., Fasc. 2:1–67, fig., photo.

Sofron J., Pyšek A. (1989): Květena Českého lesa. – 1591 p. ms. (depon. in: Knih. Kat. bot. PÍFUK Praha).

ZPRÁVY SPRÁVY

Vodní nádrže Na Kolmu se staly přírodní památkou

Správa CHKO Český les vyhlásila letos novou přírodní památku Na Kolmu. Památka o rozloze 14,21 ha se nachází necelé čtyři kilometry od obce Lesná u Tachova a představuje jedinečnou ukázkou vodního ekosystému v oblasti Českého lesa. Vyhlášena byla za účelem zachování a ochrany soustavy malých vodních nádrží, biotopu pro rozmnožování vzácných druhů obojživelníků a bobra evropského.

Územím přírodní památky prochází od roku 2010 naučná stezka Vodní svět (více viz časopis Český les č. 7-8).

◀ *Skokan krátkonohý. Foto Sv. Šedivý.*

Kalter Baum a částečně defoliováný kleine Kalte Baum s dálničním náběhem a starou cestou v pozadí, srpen 2012.

Památné a významné stromy:

Der Kalte Baum

Jiří Kadera

Při představování významných a památných stromů regionu nelze opominout jeden strom rostoucí v Hornofalckém lese poblíž města Vohenstrauß, v těsné blízkosti dálnice A6, Amberg – Waidhaus, u usedlosti Kaltenbaum. Nejen u nás v Čechách jsou a byly obdivovány vzrostlé a pověstmi opředené stromy. Podobně tomu je i v sousední Horní Falci. Snad nejznámější je lípa, nesoucí již několik století jméno „Der Kalte Baum“ nebo také „Kalter Baum“.

Jde o lípu malolistou (*Tilia cordata*), německy Winterlinde nebo také Steinlinde, starou již 370 roků a chráněnou jako Naturdenkmal (přírodní památka) dle německého zákona o ochraně přírody. Svými rozměry, výška stromu cca 23 m a obvod kmene v 1,3 m nad zemí cca 10 m, patří k největším lípám Českého i Hornofalckého lesa.

O lípě, hraničním stromu, jsou v archivních materiálech zmínky již v 16. století v popisu hranic mezi Hornofalckým knížectvím a Leuchtenberským lankrabstvím. V této

době došlo k hraničním sporům mezi hornofalckými a leuchtenberskými. Hornofalcký úředník dal pokyn k pokácení hraničního stromu a pokyn byl okamžitě vyplněn.

▪ *Výřez mapy z roku 1623 s vyobrazením Kalte Baum u tzv. Prager Straße. (zdroj: Ausschnitt Landkarte "Prager Straße", 1623, StAA Plan 3100).*

Na to si stěžoval leuchtenberský kancléř Dr. Johann Federl svému protějšku kurpfalckému Dr. Reimerovi, který 29. října 1596 protiprávnost pokácení uznává. V roce 1606 je podle nové hraniční smlouvy zasazen strom nový. V roce 1612 je Kalte Baum opět zmiňován u příležitosti přijetí průvodu českého krále Matyáše (Matyáš Habsburský (1557–1619), císař římský (1612–1619), král český (1611–1619), uherský a chorvatský a arcivévoda rakouský (1608–1619)).

Na prahu třicetileté války byl strom již odumřelý, na což v letech 1637 a 1642 upozorňuje Leuchtenberský úředník a nechává zasadit opět nový strom. A tento strom by s největší pravděpodobností mohla být současná lípa Kalter Baum.

Mezi lety 1850–1860 byl strom silně poškozen bleskem. Soudce z Vohenstraußu chtěl poškozený strom porazit a vysadit nový. Majitel pozemku nový strom vysadil, ale v zimě soudce zemřel a starý strom zůstal neporažen stát.

V roce 1931 spolek pro ochranu přírody v Bavorsku po dohodě s okresním úřadem ve Vohenstraußu provedl opatření pro zajištění provozní bezpečnosti a zlepšení zdravotního stavu stromu. Předposlední opatření vedoucí k zlepšení stavu stromu byly provedeny v roce 1982. Akce proběhla pod patronací „Oberpfälzer Waldvereins Vohenstrauß“ a stála na tu dobu velké peníze, což se neobešlo bez kritických ohlasů.

K ochraně stromu i blízké usedlosti Kaltenbaum byla v roce 2006 podél nově budované dálnice postavena 2 m vysoká a přes 400 m dlouhá ochranná stěna.

Od poloviny roku 2009 byly pozorovány na staré lípě příznaky snížené vitality. Na nechráněné straně koruny přivrácené k dálnici A6 nevyrašily listy. Odpovědnost za tento stav byla přisuzována vlivům z blízké dálnice, a to především velkým objemům soli při zimní údržbě, kdy se sůl dostává ke stromu splachy a do koruny stromu v podobě jemných

▲ *Kalter Baum, pohled z dálničního náspu, srpen 2012.*

▼ *Kalter Baum pod ochrannou LDPE folií. Foto P. Staniczek*

částec, tzv. solné mlhy. Mlha ulpívá na letorostech a naleptává pupeny. Hypotézu podporuje i stav mladší lípy, tzv. „kleine Kalte Baum“, vysazené cca 20 m od starší lípy před několika lety jako její následovnice, která rovněž odumírá. Podobné jsou na tom i další stromy rostoucí v blízkosti, vlašský ořech, jilm a ovocné stromy.

Majitel pozemků a stromů Franz Wittmann se proto obrátil na kompetentní úřady, ředitelství dálnic – jižní Bavorsko. Arboristé se domluvili na provedení experimentu, při němž měla být vrchní nechráněná část koruny lípy přes zimní období (prosinec–březen) zakryta speciální fólií, jež by zabránila solné mlze v přístupu do koruny stromu. Experiment měl ukázat zda je opravdu hlavní příčinou odumírání lip solná mlha. Souběžně byl naplánován i odběr a vyhodnocení půdních vzorků specializovaným pracovištěm Brudi & Partner TreeConsult z Gautingu u Mnichova. 18. listopadu 2009 se tedy strom začal odívat do prazvláštního, 2 500 m² velkého, zimního hávu (ochranná LDPE folie). Instalace folie byla provedena za pomoci plošin arboristickou firmou Baumpflege Braun z Regensburgu. Panovaly však obavy, zda ochranný plášť odolá náporům větru a případně námraze. Tyto obavy se potvrdily hned druhý den. V plášti se objevily díry, které v poryvech větru propíchny některé větve. Počátkem prosince byl plášť od větru a větví již silně narušený. A v prvním týdnu prosince 2009 byl potrhán plášť na doporučení arboristů sejmut a bylo rozhodnuto, že nový plášť už instalován nebude.

Experiment s opláštěním se tedy bohužel nezdařil a nepodařilo se zjistit, zda sníženou vitalitu stromů způsobuje solná mlha. Odborníci přesto hledají alternativní řešení ochrany památného stromu. S potřebnou administrací a financováním akce pomohlo Ředitelství dálnic – jižní Bavorsko. Náklady dosáhly nepředstavitelných 50 000 €.

Pod lípou je zrestaurovaný smírčí kříž, který sem byl v roce 1975 přesunut z jiného místa. S „Kalte Baum“ je spojeno mnoho legend,

bájí a mýtů, proto je také občas nazývá „Sägebaume“ (Sage = pověst).

V souvislosti s „Kalte Baum“ nelze nezmínit nejvýznamnější středověkou obchodní stezku „Zlatou cestu“ (na historických mapách označována také jako „Pražská cesta – Prager Straße“, občas užíván název „Stará vojenská cesta – die Alte Heeresstraße“ nebo pomístní název „Rennweg“, v současnosti známá také pod označením „Via Carolina“). Kalte Baum stojí u tzv. „zakázané“ části Zlaté cesty. Ta je pohodlnější a kratší oproti původní trase, která probíhala, hlavně z politických důvodů, přes Střibro, Tachov, Bärnau, Neustadt an der Waldnaab, Hirschau a Sulzbach. Zakázaná část ve Střibře odbočovala do Přimdy a vedla přes Waidhaus a Wernberg, za kterým se napojovala na původní stezku.

Zlatou cestu nechal zbudovat od Prahy až po Norimberk Karel IV. Pod jeho vládou se rozvinula Praha v „caput regni“ (doslova hlava království, přeneseně hlavní město) a musela být úzce spojena s ostatními významnými evropskými městy. Karel IV. vybudoval především trasu na západ, do slavného kvetoucího obchodního centra a říšského města Norimberk. Mimo to chtěl Karel IV. území, které získal v Horní Falcí, tzv. „Nové Čechy“, lépe zpřístupnit a pevněji spojit se „starými“ Čechy.

Prameny:

Franz Xaver von Schönwerth (1859): Aus der Oberpfalz: sitten und sagen III, Augsburg, s. 339–343.

Uwe Kühn, Stefan Kühn, Bernd Ullrich (2005): Bäume, die Geschichten erzählen – Von Tanzlinden und Gerichtseichen, Baumheiligümern und Gedenkbäumen in Deutschland, BLV Verlag, 158 s.

<http://blog.heimat-now.de>

http://www.heimat-now.de/hpf_abc_kalterbaum.htm

www.abdsb.bayern.de

http://www.asamnet.de/~patzeltm/goldene_strasse_wb/wb/

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zlat%C3%A1_cesta

http://archiv.neviditelnypes.lidovky.cz/clanky/2005/02/41567_11_13_0.html

http://archiv.neviditelnypes.lidovky.cz/clanky/2005/02/41568_11_0_0.html

http://archiv.neviditelnypes.lidovky.cz/clanky/2005/02/41569_11_0_0.html

<http://www.viacarolina.net>

PÁR SLOV OD REDAKCE

V letošním roce ve dnech 23. – 25. 11. 2012 proběhla v Klatovech 3. Západočeská ornitologická konference. U příležitosti této vědecko-společenské události, a také proto, že se nám hezky sešlo tolik zajímavých příspěvků o ptáčích, jsme se rozhodli věnovat avifauně celou zoologickou část tohoto čísla.

Tímto se omlouváme všem zájemcům o jiné skupiny nebo druhy z říše zvířat, všem příznivcům mravenců, brouků, mihulí, čolků, bobrů a jim podobných, že tentokráté příjdou zkrátka. Redakce slibuje, že se pokusí je příště odškodnit.

Jiří Vlček

Noční chřástání

Krajina Českého lesa nejsou jen rozsáhlé hluboké pohraniční lesy, ale také mokřady, louky a pastviny. Právě v takových biotopech lze pozorovat nebo častěji slyšet zbarvením a způsobem života nenápadného ptáka z čeledi chřástalovitých (*Rallidae*) – chřástala polního (*Crex crex*). Určitě nejznámějším druhem ptáka z této čeledi a možná překvapivým zástupcem této skupiny je lyska černá (*Fulica atra*), dříve velmi hojný pták našich rybníků, který se chřástalům ale příliš nepodobá.

Chřástalů žije na území České republiky několik druhů, nejpočetnějším zástupcem v Plzeňském kraji je chřástal vodní (*Rallus aquaticus*), žijící skrytě v břehových porostech rybníků a mokřadů. Všichni chřástali jsou

velmi pozoruhodní svým životem, pro řadu ornitologů je však nejužasnějším z nich právě chřástal polní.

Tento pták je velikosti drobné štíhlé koroptve, které se podobá i svým nenápadným zbarvením. Jeho soumravná a noční aktivita zejména při toku z něj dělá mezi veřejností málo známého ptačího obyvatele naší zemědělské krajiny. Jeho biologie zase vyvolává mezi odborníky stále nové otázky kolem jeho života. Chřástal polní je přísně tažný druh s dálkovou migrací, jeho zimoviště leží v rovníkové a jižní Africe. Areál jeho evropského rozšíření zasahuje ze západu od Irska a Velké Británie na východ po oblast Bajkalského jezera. Severní hranice areálu

- *Niva Nemanického potoka, louky s pravidelným výskytem chřástalů polních.*

▪ *Chřástal Adam označený v roce 2012 satelitním vysílačem na hnízdišti.*

sahá po jižní Skandinávii a je omezena cca 60° severní šířky. Kolísá však s rozšiřováním zemědělské půdy (především luk a pastvin) a výkyvy počasí v některých letech. Jižní hranice rozšíření probíhá jižní Francií, jižním Balkánem a západně od Kaspického moře do severovýchodního Kazachstánu.

Původním hnízdním prostředím chřástala polního byly zejména nížinné i podhorské louky kolem řek a potoků, luční prameniště. Z důvodu stále silnější intenzifikace zemědělství jsou to dnes zejména sekundární travnaté porosty, často i s charakterem lučních monokultur. Za posledních několik desítek let je zřejmý posun výskytu stále do vyšších nadmořských výšek. Důvodem je likvidace hnízdišť v nižších polohách intenzivním zemědělským hospodařením a urbanizací krajiny. V Plzeňském kraji hnízdí chřástali polní nejvíce v příhraničních oblastech Šumavy a Českého lesa, sporadicky také v dalších vhodných bezlesých lokalitách na území celého kraje.

První ptáci se u nás objevují kolem poloviny května, kdy naším územím protahují

z afrických zimovišť. V prvních dnech jsou to zejména ptáci hnízdící na sever od naší republiky. Přílet chřástalů na hnízdiště vrcholí ke konci května. Jejich přítomnost však není možno přes den téměř zjistit. Teprve se soumrakem se z některých zarostlých vlhkých luk ozývají ostré hlasité zvuky připomínající krekre krekre, které laikovi snad ani nepřipadá jako ptáčí volání.

O samotném životě chřástalů polních víme, že samice hnízdí dvakrát do roka. Poprvé snáší do důlku z trávy v první polovině června 6–8 skvrnitých vajíček. Z nich se po cca 16 dnech líhnou zcela černá kuřátka, která se s matkou ukrývají v husté vegetaci. Mláďata velmi rychle rostou a během 20 dnů jsou vzletná. Mláďata z druhého hnízdění dospívají většinou v polovině srpna. Sameček je může nějakou dobu provázet, poté se však přesouvá na jiné tokaniště, někdy třeba i stovky kilometrů vzdálené. Samci jsou při toku velmi nebojácní a při vniknutí cizího samce do svého teritoria se ho snaží vyhnat.

Od roku 2010 probíhá systematické mapování výskytu chřástala polního na území

CHKO Český les, ale již z předchozích let jsou k dispozici údaje o jeho výskytu v některých oblastech, např. v Nemanické nivě. Tým ornitologů ve spolupráci s pracovníky Správy CHKO Český les provádí každoročně od konce května do konce června, ve dvou termínech, sledování vhodných lučních a mokřadních porostů, kde by se mohl chřástal polní vyskytovat. Sledování probíhá v nočních hodinách, kdy se samečci hlasitě ozývají na svých tokaništích. Samičky se chovají zcela nenápadně a hlasově se téměř vůbec neprojevují, proto jsou podle hlasu zjišťováni pouze samci. V době toku samečci velmi aktivně reagují na hlasovou nahrávku jiného samce tak, že volají a přibližují se ke zdroji hlasu, hledají domnělého soka. Toho se využívá při nočním mapování i odchycích za účelem kroužkování a získávání biometrických dat.

Soustavné mapování probíhá na území cca 90 km², a to jak v CHKO Český les, tak v nejbližším okolí. Zjištěná početnost ptáků je závislá především na vhodnosti travního porostu, způsobu využívání dané plochy, ale také částečně na aktuálních klimatických podmínkách a výšce vegetace. Výzkum je velmi náročný na kondici ornitologů, mapování a případné odchty probíhají často téměř celou noc v náročném terénu.

Při prvním mapování v roce 2010 bylo v červnu nalezeno 14 volajících samců, v roce 2011 pouze 4 samci a v letošním roce 6 volajících samců. S ohledem na zastoupené typy vegetace v Českém lese se samečci ozývají nejvíce z kulturních lučních porostů a nekošených mokřadních ploch v nadmořské výšce od 435 m (např. Poběžovice) až po 700 m (okolí Přimdy). Všichni lokalizovaní ptáci v období 2010–2012 byli slyšeni v červnu. V květnu, kdy probíhá první tok, nebyl zatím na mapovacích bodech zjištěn žádný chřástal polní. Zjištěný počet samců nemusí být konečný. Někteří ptáci se nemuseli ozvat, jiní se mohli na sledované plochy přesunout i později, ale přesto jejich početnost je určitě nízká.

*Chřástal polní v celé své kráse, volající samec.
Foto P. Lang.*

Lyska černá (Fulica atra), chřástal, který se chová jako kachna. Foto P. Lang.

Ochrana chřástala polního je účinná pouze ochranou jeho biotopů. V intenzivně využívané krajině se ovšem praktikuje velmi obtížně. Sekání luk v době hnízdění a pastva dobytka, to jsou činnosti, které nejvíce negativně ovlivňují početnost chřástalů nejen v Českém lese. Chřástal polní je ohroženým druhem v rámci celé západní Evropy, proto byl zvolen evropsky významným druhem EU. Na jeho ochranu byl pro zemědělce vyhlášen dotační program – titul „Ptačí lokality na travních porostech – hnízdiště chřástala polního“. Program se snaží finančně podpořit ty zemědělce, kteří hospodaří na svých pozemcích způsobem vodním pro přežívání a úspěšné rozmnožování chřástalů polních, např. posunutím první seče až do doby po vyvedení mláďat. Také v CHKO Český les je několik takových ploch vymezeno.

Na jedné z těchto „dotačních“ luk v místě u Sklářů začalo také v letošním roce sledování samečka, který byl zde v červnu odchycen a označen satelitním vysílačem v rámci česko – německého výzkumného projektu finančně podporovaného z Programu přeshraniční spolupráce CÍL 3 Česká republika – Svobodný stát Bavorsko 2007–2013. Sameček byl nepřetržitě sledován až do září, kdy se vydal na dalekou cestu do zimoviště. Ornitologové jej prostřednictvím družice sledují při jeho migraci jihovýchodní cestou přes Bospor do Afriky. Cílem projektu je lepší poznání

chování chřástalů, především jejich pohybu po vhodných lokalitách, které může pomoci při jejich ochraně.

Nedaleko Sklářů, poblíž bývalé obce Valtířov se v letošním roce podařilo v červnu ornitologům také velmi zajímavý odchyt jednoho chřástala polního, který byl již dříve označen německým kroužkem. Podle tohoto kroužku bylo zjištěno, že sameček byl 3 týdny předtím, v květnu 2012, kroužkován v národním parku Unteres Odertal v severním Německu, na hranicích s Polskem. Zajímavé je především to, že pták se z rozsáhlé mokřadní delty Odry, z jednoho pro chřástaly velmi vhodného biotopu, přesunul v hnízdní době zpět na jih na louky Českého lesa, do vzdálenosti 390 km.

Chřástal polní je elegantní a krásný pták, který svým zvučným voláním oživuje pozdně jarní a časné letní noci. Jedinou účinnou ochranou zbylé populace těchto ptáků, a to nejen v Českém lese, je vhodné hospodaření na plochách, kde se ještě vyskytují. To spočívá především zachování travních porostů, které budou sečeny v pozdějších termínech, aby ptáci mohli v klidu vyhnízdit. Bohužel při současném kolapsu zemědělství, kdy se hospodaření v krajině omezuje na dotační pastvu, pěstování biopaliv a plodin pro bioplynové elektrárny, není perspektiva chřástalů polních, ale ani jiných živočišných a rostlinných druhů v kulturní krajině, vůbec dobrá.

...a má ji.

Ptačí obyvatelé Českého lesa: Skřítek z Bučiny

Petr Lang

Nejvyšší partie Českého lesa skrývají mnohá překvapení. O jednom ornitologickém vám dnes chci vyprávět. Je to lejssek malý (*Ficedula parva*).

Ptáček je to malinký, na první pohled připomíná malinkou červenku. Přilétá na hnízdiště koncem května. V tomto případě je to vrchol kopce Velký Zvon, na kterém se také nachází přírodní rezervace Pleš. Během celého června trvale prozpěvuje. Nejpilněji prozpěvují nespáření mladí kluci. Nejlepší úsek hnízdního teritoria obsazuje vždy nejsilnější, nejlépe vybarvený sameček, který samičku přiláká. Mladí samečci vyzpěvují, obvykle bývají dva

a snaží se starému pardálovi děvče odlákat. Alfa samci bývají velice agresivní a s velkou divokostí mladé nápadníky vyprovodí na hranice svého teritoria. Uprostřed teritoria bývá v dutince buku hnízdečko.

Nejkrásnější teritorium je na staré česnekové cestě asi dvě stě metrů pod vrcholem kopce. Nádhera! Pod korunami velikých buků a hromadami kamenů obroušených ledovcem v době ledové pramení potůčky čisté vody. Při jejich okrajích kvetou koberce česneku medvědího. Vše je zahaleno zeleným světlem, jen sem a tam se prodírají korunami buků paprsky slunce.

Lejska Pepa.

Paní Lejsková.

Pochopitelně tam nežijí jen lejscí malí. Jsou přítomni všichni tradiční obyvatelé bukového lesa, datel velký, strakapoud velký, ořešník kropenatý, králíček ohnivý, králíček obecný, budníček lesní, střízlík obecný, pěnkava obecná a ze sov puštík obecný. Určitě je jich ještě více, ale píši jen o druhích, které jsem tam sám pozoroval.

V letošním roce se mi s lejsky zvláště dařilo. Prvního samečka jsem přilákal na nahrávku 19. května a navštívil jsem lokalitu asi devětkrát. Zaznamenal jsem pět samečků na území v délce dvou kilometrů. Od šesté návštěvy ke mně sameček alfa, kterému jsem začal říkat Pepa, přilétal ihned po vstupu do jeho teritoria. Poskakoval kolem mne a čekal, kdy začne jeho sok z nahrávky zase zpívat.

Jestli to bude v příštím roce možné, tak chci uspořádat malou akci, při níž by se podrobně propátral celý vhodný biotop bukového lesa a zjistila se hustota rozšíření a hnízdění lejska malého na Velkém Zvonu.

▪ Porosty česneku medvědího v PR Pleš, domově lejska malého. Foto P. Cehláriková.

Pavel Řepa

Rorýs obecný (*Apus apus*) v okrese Tachov

O ptractvu tachovské části pohoří Českého lesa a jeho širšího podhůří, které zhruba zaujímá území okresu Tachov, bylo vždy málo zpráv. Existoval pouze základní přehled avifauny z let 1957–1965 (Tesař 1967). Když v roce 1967 začalo pracovat přírodovědné oddělení muzea v Tachově, začaly být velmi pilně sbírány údaje o ptractvu. Proto je dnes možno o výskytu a biologii jednotlivých skupin i druhů ptáků podat podrobnější přehled. V této práci shrnuji poznatky o jediném zástupci řádu svišťounů (Apodiformes) hnízdícím pravidelně v celé ČR, o rorýsovi obecném.

Především byla do archivu Okresního muzea v Tachově (dnes Muzeum Českého lesa) soustředována všechna zajímavější ornitologická pozorování učiněná jak pracovníky muzea, tak i řadou jejich dobrovolných spolupracovníků. Mimo to byla postupně prováděna kvantitativní sledování ptractva v nejrůznějších vzorcích různých typů stanovišť, mezi nimiž byly i vzorky biotopů lidských sídel (Řepa 1979, 1980, 1981, 1982, 1985, 1993). Zde byla mnohdy zachycena také početnost rorýse obecného. Některá taková kvantitativní sledo-

vání nebyla dosud publikována a jsou v protokolární formě uložena v archivu autora.

Doklady o hnízdění byly hodnoceny podle šestnáctistupňové škály průkaznosti používané pro atlasy hnízdičích ptractva (Štátný, Bejček & Hudec 2006). Proto také v textu jsou použity kategorie prokázané, pravděpodobné a možné hnízdění podle této škály.

Kvantitativní sledování byla v době hnízdění prováděna metodou mapování hnízdních okrsků, v mimohnízdní době sčítáním na plynulém transektu. Metody byly používány v podobě navržené v příručce Janda & Řepa (1986). Pro rorýse obecného ovšem metoda mapování hnízdních okrsků není použitelná, proto byly ve smyslu doporučení ve výše citované příručce sčítány obsazené šterbiny, nebo přímo hledána hnízda.

Z výsledků vyplývá, že rorýs hnízdil především ve všech čtyřech městech sledovaného okresu (Tachov, Planá, Stříbro a Bor). V dalších obcích byl jako hnízdič zjištěn již méně často. Zjištěn byl především ve velkých obcích, které v současné době získaly statut městyšů (např. Kladruba, Chodová Planá, Černošín).

*Rorýs obecný (Apus apus).
Foto J. Vogeltanz.*

Rorýs v letu. Foto J. Vogeltanz.

Občas byl nalezen jako hnízdič i v menších vesnicích (např. Čečkovice) a to dokonce i v Českém lese v podhůří (Diana), ale někdy i ve vyšších polohách (Lesná). Zatímco v městech a některých městysích (Kladruby) hnízdil pravidelně po celé období, v ostatních sídlech byl zjištěn jen v ojedinělých letech. Z toho lze soudit, že jistě další taková ojedinělá občasná zahnízdění ušla pozornosti, zřejmě však nešlo o tak rozsáhlá hnízdění, aby mohla významněji ovlivnit početnost hnízdní populace. Ve městech byl rorýs obecný jako hnízdič početnější, obvykle jej bylo možno hodnotit jako významného hnízdiče, v malých sídlech patřil pochopitelně mezi druhy okrajové.

V tabulce 1 byly soustředěny údaje o hustotě hnízdní populace rorýse obecného zjištěné při kvantitativních sledováních. Mimořádně vysoká hustota byla nalezena v jednom vzorku průmyslového biotopu, šlo o malý úsek, v němž bylo vysoké sílo na obilí s hnízdní kolonií. V druhém vzorku tohoto prostředí, stejně jako v městské i vesnické zástavbě, byla hustota dosti obdobná.

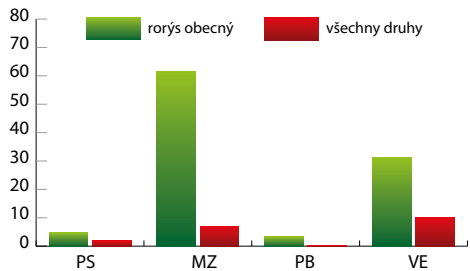
Z kvantitativních sčítání i nahodilých zjištění bylo získáno 205 údajů o hnízdění rorýse obecného, z toho bylo 80 prokázaných a 125 pravděpodobných hnízdění. Na obrázku 1 je metodou podle Kocha (1976) vyhodnoceno,

jak silně preferuje jednotlivé hnízdní biotopy. Byly vypočteny podíly tvořené hnízděními rorýse obecného v jednotlivých biotopech z celkového počtu zjištěných hnízdění tohoto druhu. Pro stanovení míry sledovanosti jednotlivých biotopů byl použit podíl hnízdění všech sledovaných druhů v daném biotopu z celkového počtu zjištěných hnízdění všech druhů. Je-li podíl rorýse obecného vyšší než u všech druhů, pak rorýs tento biotop k hnízdění preferuje, v opačném případě se mu spíše vyhýbá.

Tento vysloveně synantropní druh hnízdí jen v lidské zástavbě, přitom dává přednost „klasické“ městské zástavbě a preferován

■ Obr. 1: Rozložení hnízdních výskytů rorýse obecného mezi jednotlivé biotopy

Vysvětlivky: PS – panelová sídliště, MZ – městská zástavba se zahrádkami, PB – průmyslový biotop, VE – vesnice

■ Tab. 1: Hodnoty hustoty hnízdní populace zjištěné pro rorýse obecného při kvantitativním sledování v různých biotopech. TB – Tachovská brázda, ČL – Český les. * hodnoty pro 3 úseky v různých částech města, ** dvě různé oblasti v rámci města, druhá v bližším kontaktu s městskou zástavbou

biotop	hustota v párech na 10 ha	lokality	oblast	zdroj
městská zástavba se zahrádkami	2,7+2,8+0,5*	Bor	TB	Řepa 1985
městská zástavba se zahrádkami	1,4+3,2**	Tachov	ČL	Řepa 1981
průmyslový biotop	2,5	Bor	TB	Řepa 1985
průmyslový biotop	7,1	Planá	TB	Řepa nepublik.
vesnice	2	Ch. Planá, Planá, Tisová, St. Sedliště, Čečkovice, Bor	TB	Řepa nepublik.

byl i průmyslový biotop. Zájem o hnízdění v panelových sídlištích a ve vesnicích byl již mnohem nižší. Původně využíval k hnízdění hlavně vyšších budov, na nichž byly střechy v natolik špatném technickém stavu, že bylo možno otvory pod okrajem střech zaletovat do podstřeší, kde byla hnízda umísťována hlavně na vrcholu obvodové zdi, takže je shora přikrývala zešíkmená střecha. Taková místa se nacházela především na kostelích, které byly namnoze v havarijním stavu. Hnízda na běžných obytných budovách byla umísťována velmi podobně. Když se v osmdesátých letech a hlavně pak po roce 1989 začalo s opravami kostelů a také se výrazně zkvalitnil stavebně technický stav „klasické“ obytné zástavby, obrátili rorýsi svou pozornost k panelovým domům na sídlištích, kde svá hnízda umísťují do větracích otvorů v horní části budov. Zatímco tedy v sedmdesátých letech převládala hnízda pod střechami kostelů, případně vyšších obytných domů, v poslední době hnízda jsou hlavně na panelových domech.

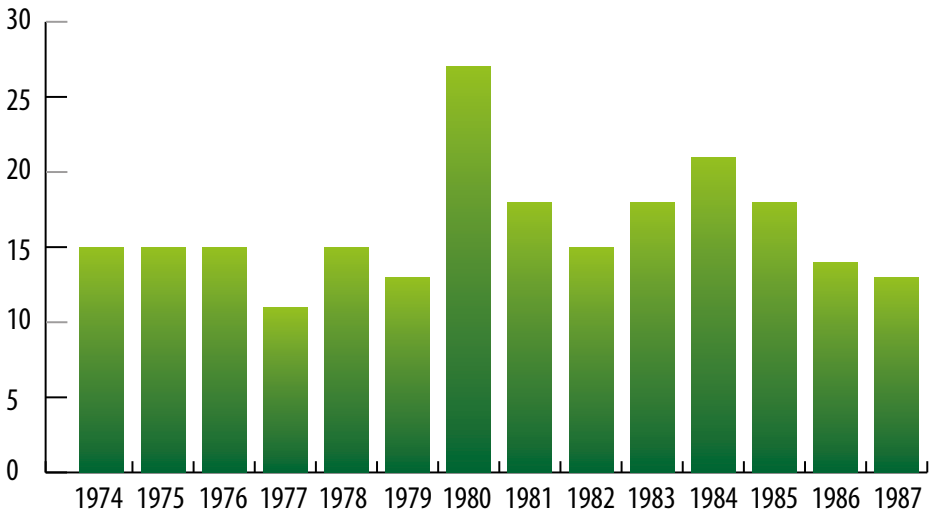
Rorýs obecný i v hnízdním období občas zalétá nad vodní nádrže, kde loví hmyz. Při pravidelném celoročním sčítání vodních ptáků na rybnících (Řepa 1987, 1989) byly zaznamenávány též počty rorýsů obecných létajících nad rybníky. Takto zjištěné počty byly přepočteny na hustotu v jedincích na 10

ha rybníční plochy. V tabulce 2 jsou uvedeny počty lovcích rorýsů obecných přepočtené na plochu 10 ha v jednotlivých biotopech včetně rybníků. Pro města, vesnice a pole byly hodnoty získány ze snímků pro mapování hnízdních okrsků, kdy byl v každém snímku zaznamenán odhadnutý celkový počet jedinců přeletujících nad danou plochou. Průměrná hodnota pro jednotlivé snímky byla získána vydělením pozorovaného počtu jedinců plochou snímku. Tak byly získány hodnoty srovnatelné s počty zjištěnými nad rybníky. Z tabulky 2 plyne, že nad rybníky hustota lovcích rorýsů obecných i v hnízdním období není příliš vysoká, je mnohem nižší než ve městech a blíží se hustotě ve vsích. Je tedy zřejmé, že rorýs obecný využívá rybníky v okolí hnízdišť méně často jako zdroj potravy pro krmení mláďat, než bylo na Tachovsku nalezeno u vlaštovky či jiříčky (Řepa 2012). V polích byla v hnízdním období hustota výskytu nepatrná.

O změnách početnosti hnízdní populace během sledovaných let byly k dispozici údaje z Tachova (Řepa 1993), z Boru (Řepa 1985b a nepublik. údaje) a ze skupiny vsí v Tachovské brázdě (Řepa, nepublik. údaje). Na obrázku 2 je zachycen vývoj počtu hnízdních párů do roku 1987, kdy na trvale sledovaných plochách početnost při silném kolísání velmi mírně vzrostla. V této době byly v Tachově

▪ Tab. 2: Průměrné hustoty rorýse obecného (v jedincích na 10 ha) v jednotlivých obdobích roku v různých biotopech.

biotop	hnízdní období	pohnízdní období
panelové sídliště	18,24	6,52
městská zástavba se zahradami	3,07	7,57
vesnice	0,97	0,86
pole a louky	0,12	0,08
rybníky	0,72	0,56

▪ Obr. 2: Změny v početnosti hnízdní populace rorýse obecného během let 1974 – 1987.

jádrem hnízdní populace dvě velké hnízdní kolonie umístěné na obou hlavních kostelích (děkanský chrám a klášterní kostel), z nichž každá čítala nejméně 20–25 párů. Kromě toho hnízdili rorýsi v menších skupinách na některých dalších vysokých budovách např. na továrně Kozak v horní části města, kde od roku 1979 bylo pravidelně zjišťováno hnízdění dvou až tří párů. V průběhu osmdesátých let začal klesat počet jedinců hnízdicích v obou hlavních koloniích na tachovských kostelích, ale začaly se množit případy nálezů jednotlivých hnízd na jiných budovách ve staré zástavbě, především na dvoupatrových obytných domech v centru města kolem hlavního náměstí (Hradební ulice 1981–1985, Kostelní – 1988) nebo na větších dvoupatrových vilkách v zástavbě rodinných domků se zahrádkami (Prokopa Velikého – 1983, Pošumavská – 1981, Fügnerova – 1984). V té době byl nalezen hnízdicí rorýs i na nově zbudovaném objektu národního podniku Teroz v polích severně od města, kde hnízdí dodnes 8–10 párů. Podobné hnízdění na objektu mimo město bylo nalezeno v roce 1993 na budově čistírny odpadních vod v parkové krajině za městem u řeky Mže.

V druhé polovině osmdesátých let začal rorýs obecný využívat k hnízdění i větracích otvorů na panelových domech v sídlištích, zpočátku jen ojediněle, poprvé na věžovém domě na sídlišti Východ v roce 1982. Později byla jednotlivá hnízda i na dalších panelových budovách a také o několik let později začaly 2–3 páry hnízdit na ocelové hale podniku Kovo v okraji sídliště Východ (1985 a dále). Hnízdění na sídlištích se začalo množit v devadesátých letech, kdy díky opravám střech zanikly úplně kolonie na obou kostelích a značně bylo omezeno hnízdění na obytných budovách v staré zástavbě. Rorýsi k hnízdění na sídlištích využívají hlavně větracích otvorů, z nichž nejlépe jim vyhovují vertikální větrací štěrbiny na některých typech panelových domů nacházející se v řadách v horní římsce pod střechou. Také velmi ochotě přijali horizontální úzké větrací otvory v nejvyšších patrech, které u starých panelových domů na sídlišti Východ nebyly zakrývány mřížkami. V modernějších typech panelových domů jsou však kruhové větrací otvory s mřížkami, které jsou pro rorýse použitelné jen tehdy, když mřížky proužkují a zborstí se. Dá se říci, že do roku 2005–2007 byla panelová sídliště

pro rorýse obecného uspokojivou náhradou za ztracená původní hnízdiště. S masovým zateplováním a větší údržbou fasád panelových domů po jejich privatizaci, začali rorýsi vhodná hnízdiště ztrácet. V devadesátých letech a po roce 2000 až do roku 2009 jsem neměl možnost podrobněji vyhledávat obsazené hnízdní skuliny. Počet rorýsů létajících v hnízdní době nad městem však zůstával okolo 100 jedinců, takže se zdálo, že populace je stabilní. Ztráta vhodných hnízdišť zatím nevedla k výraznějšímu poklesu počtu jedinců v populaci. Detailnější sledování hnízdění rorýsů obecných na tachovských sídlištích Východ a Západ v letech 2010 a 2011 však ukázalo, že z 50–60 přítomných párů zřejmě vhodnou skulinu k hnízdění našlo necelých 20 %, takže je třeba se obávat rychlého poklesu hnízdní populace v dalších letech. Přes snahu státní ochrany přírody se nezdařilo zcela zajistit, aby skuliny a větrací otvory v předchozích letech obsazené rorýsy byly při zateplování ošetřeny a aspoň část jich i nadále poskytla hnízdní možnosti. Je tudíž třeba vyhledávání a zajištění rorýsy obecnými využívaných otvorů zintenzívnit a využít i vyvěšování budek, které se podle informací z jiných míst Plzeňského kraje do jisté míry osvědčily (Vlček, in verb.). Jinak musíme počítat s prudkým úbytkem hnízdních populací rorýse obecného v naší oblasti.

V obdobích mimo hnízdění byly získány údaje o hustotě výskytu rorýse obecného

při transektovém sčítání v jednotlivých biotopech (tab. 2). V pohnídním období opět byla nejvyšší hustota ve starých částech města, na sídlištích počet rorýsů spíše oproti hnízdnímu období poklesl. Vesnice i rybníky jsou využívány k lovu potravy ještě méně než v hnízdní době. Rorýs obecný tedy potravu loví mnohem méně ve volné krajině než vlaštovka obecná, nebo jiříčka obecná (srov. Řepa 2012).

Rorýs obecný se běžně vyskytuje v hejnech. Byla zaznamenána všechna pozorovaná hejna dosahující počtu přes 100 ex. Takových případů bylo zjištěno celkem 45 za celou dobu sledování. Početnost byla většinou jen o málo větší než 100 ex., hejn o počtu 101 – 120 ex. bylo registrováno 18, tedy asi 40 % z celkového počtu. Dalších 16 hejn čítalo do 200 ex. a více jedinců v hejně bylo pozorováno již jen jedenáctkrát, tedy asi jen čtvrtina všech případů. Počet jedinců v těchto velkých hejnech nepřesáhl většinou tři sta, jen výjimečně bylo viděno jedno hejno čítající asi 410 ex. a v jednom velkém hejně byl počet rorýsů obecných odhadnut na 770 kusů. Velká hejna byla vidána v průběhu celého roku od začátku května do první dekády měsíce října. Vyskytovala se rovnoměrně, takže na každou dekádu všech měsíců výskytu připadlo 2–5 takových pozorování. Pouze v září se výskyt hejn zvýšil, takže v první dekádě tohoto měsíce bylo zjištěno 13 případů hejn. Hejna se vyskytovala hlavně nad rybníky (30 případů),

Rorýs s vajíčky. Foto K. Machač.

ještě dosti často byla viděna ve vesnicích (10 případů), zatímco v městech a nad poli byla tato velká hejna viděna jen ojediněle.

Rorýs obecný přilétá pozdě, patří k nejpozději přilétajícím druhům. Na Tachovsku datum jeho přiletu zjištěné v průběhu 25 let, mezi roky 1968–1989, kolísalo od 25. dubna 1989 do 15. května 1989, nejčastěji připadlo na první dekádu května, průměrné datum přiletu vyšlo na 5. květen. Rovněž rorýs obecný velmi brzy odlétá. Protože zjišťování odletu je poněkud složitější, bylo zachyceno spolehlivé datum posledního pozorování jen v 17 letech. Datum kolísalo od 29. července 1976 do 18. srpna 1982, nejčastěji připadlo na období mezi 6. a 10. srpnem a průměr byl 9. srpna.

Rorýs obecný je v celé ČR běžný druh, svým hnízděním téměř striktně vázaný na lidská sídla (Šťastný, Bejček & Hudec 2006). Hnízdění v původním biotopu, tedy ve skalách, které bylo v ČR ojediněle zjištěno (Mrkáček 2000), na Tachovsku nepřichází v úvahu, neboť zde nenachází vhodné skalní útvary. Rozšířen je po celém území, ještě v době zpracování posledního atlasu hnízdícího ptactva ČR byl hodnocen jako druh stabilní, jehož početnost neklesá (Šťastný, Bejček & Hudec 2006). V posledních letech je však všude pozorován úbytek vhodných hnízdišť, což vyvolává obavy i z prudkého poklesu početnosti (Viktora 2011).

Údaje o časování průběhu hnízdění, stejně jako odletová a přiletová data se nevyomykají z obecné průměru zjištěného v ČR (Hudec & Šťastný 2005).

Rorýs obecný je na Tachovsku běžně hnízdícím druhem, obývajícím výhradně lidská sídla, své hnízdní soustředil hlavně do měst, případně některých větších obcí. V menších vsích bylo v hnízdění jen ojedinělé. Početnost vyskytujících se rorýsů obecných byla dosud stabilní. V posledních dvaceti letech přecházel z hnízdění na starých budovách, hlavně kostelích, k hnízdění na panelových domech.

Zateplování a další úpravy fasád těchto budov v posledních několika letech vedly k značnému poklesu úspěšnosti hnízdění, takže lze s vysokou pravděpodobností předpokládat v nejbližších letech kritický pokles hnízdní populace.

Za pomoc při sbírání podkladů děkuje autor celému kolektivu dobrovolných spolupracovníků, z nichž může jmenovat pouze ty, kteří pracovali nejpilněji (F. Eidelpes, Z. Folk, P. Kopta, J. Král, P. Křížek, K. Machač, K. Martínek, V. Pinta, M. Pudil, F. Šebor, J. Veselý, Z. Veselý, J. Vild). Dále děkuje za řadu podnětných informací o biologii a ochraně rorýse obecného J. Vlčkoví z odboru životního prostředí Krajského úřadu v Plzni a L. Viktorovi z ústředí ČSO v Praze.

Použitá literatura:

Janda J. & Řepa P. (1986): Metody kvantitativního výzkumu v ornitologii. – SZN Praha

Mrkáček Z. /ed./ 2000: Ptáci Českého ráje. – ZO ČSOP Křižánky.

Řepa P. (1979): Ptactvo samoty Rozcestí u Rozvadova v Českém lese. – Zprávy muzei Západočeského kraje, Příroda 22:93–103

Řepa P. (1980): The bird synusia of two villages in the Český les Mountains /South-western Bohemia/. – Fol. Zool. 29: 171–184

Řepa P. (1981): Qualitative und quantitative Zusammensetzung von Nistynsusten der Vögel in der Stadt Tachov (Südwestböhmen). – Věstník československé společnosti zoologické 45:129–143

Řepa P. (1982): Qualitative und quantitative Zusammensetzung der winterlichen Vögelsynusien in Biotopen einer kleinen Stadt. – Věstník československé společnosti zoologické 46:45–55

Řepa P. (1985): Složení hnízdních synuzií ptáků v malém městě Boru (jihozápadní Čechy). – Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda 56:1–9

Řepa P. (1987): Änderungen in der Abundanz der nistenden Wasservögel auf den Teichen in der Geländefurche Tachovská brázda (Südwestböhmen) in den Jahren 1973–1984. – Věstník československé zoologické společnosti. 51:304–317

Řepa P. (1989): Změny v početnosti letních populací vodních ptáků v rybníční oblasti Tachovské brázdy (západní Čechy) v letech 1975–1988. Zprávy muzei Západočeského kraje, Plzeň, Příroda, 38–39: 83–86.

Řepa P. (1993): Změny ve složení hnízdního ptactva v malém městě Tachově během delšího časového období. – Erica 2:65–82

Řepa P. (2012): Pěvci (Passeriformes) okresu Tachov. – část I. – Sborn. Západočes. Muz. Plzeň, Přír. v tisku.

Šťastný K., Bejček V. & Hudec K. (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003. – Aventinum, Praha

Tešáň J. (1967): Ptactvo Tachovska – Sborník Západočeského muzea, Plzeň, Přír. 1:1–67

Viktora L. (2011): Čtyři roky projektů na ochranu rorýse obecného. – Ornithologie, věda pro každého. Sborn. abstraktů z celostát. konf. ČSO, Mikulov 7.–9. 10. 2011.:33–34

Lenka Janoušková

Chudenicko

Zámek Lázeň.

Tentokrát se vydáme do končin, které jsou Českému lesu vzdálenější, ale rozhodně stojí za návštěvu. Podíváme se na Chudenicko, které je plné zajímavých architektonických a přírodních lokalit, a je proslulé pobytem několika významných osobností českých dějin.

Městys Chudenice se nachází v Plzeňském kraji uprostřed trojúhelníku mezi Přešticemi, Klatovy a Domažlicemi. Založení obce je datováno do 13. století a je úzce spjato s rodem Černínů, kterému Chudenice patřily až do roku 1945. V 16. století byla obec povýšena císařem Rudolfem II. na městys s právem erbu, pečeti a trhu. Od 10. října 2006 byl obci tento status vrácen. V obci samotné se nachází Starý Černínský zámek, ve kterém můžeme navštívit stálou expozici pojednáva-

jící o historii rodu Černínů a dále muzeum, které se věnuje historii Chudenic a významným osobnostem, které zde pobývaly.

V centru obce stojí gotický farní kostel svatého Jana Křtitele, který byl zřejmě budován spolu se sídlem Černínů. V kostele můžeme shlédnout významné malby z nichž nejzajímavější je malba na velkém křídlovém oltáři z roku 1505, kterou namaloval neznámý autor, který je označován jako Mistr chudenického oltáře.

Necelé dva kilometry jihozápadně od Chudenic stojí zámek Lázeň s rozsáhlým přírodně krajinářským parkem. Lázeňskou budovu nechal postavit na konci 18. století Jan Rudolf Černín z Chudenic poblíž železitosírného léčivého pramene, který zde vyvěral. Lázeňská

Dřín květnatý v NPP Americká zahrada.

budova byla v 19. století přestavěna do empírové podoby a stala se letním sídlem Černínů. V této době se již označuje jako zámek. Ve vlastnictví Černínů byl zámek až do roku 1945, kdy přechází pod Plzeňský Prazdroj a stává se rekreačním střediskem. Po roce 1989 v době táhnoucích se restitučních sporů je zámek pivovary pronajímán a v posledních rocích je uzavřen a chátrá. Po letech se pak dostává opět do rukou Černínů, vnukovi původního majitele, Karlu-Eugenu Czerninovi. Zámek je obklopený obnoveným přírodně krajinářským parkem o rozloze cca 12 ha. Vidět zde můžeme zeravy, cypřišky, douglasky, jedlovce, buky, platany a rododendrony, které jsou nejhezčí na jaře v době květu. Park byl založen v roce 1825 a na jeho budování se podílel i významný český botanik – Ladislav Čelakovský.

Po procházce parkem se můžeme vydat na rozhlednu Bolfánek, která se nachází asi půl kilometru od zámku Lázeň na vrcholku Žďáru (587 m n. m.). V 18. století zde původně stával poutní kostel, který byl v roce 1810 zbořen až na věž. Ta byla v roce 1845 zvýšena na 45 metrů a upravena na rozhlednu. Z jejího vrcholu je rozhled na vrcholky Šumavy, Českého lesa a hrady Radyni a Přimdu.

U rozhledny stojí kaple sv. Wolfganga, ten údajně Chudenickem procházel, když se vracel z bavorského Řezna, kde dle pověsti roku 937 vysvětil prvního českého biskupa Dětmara. Pověst praví, že zde sv. Wolfgang na památku svého pobytu postaví kostel. Pusťte se tedy se svojí družinou do stavby, každé ráno byla práce z předešlého dne zničena. Poznal tedy, že mu ďábel práci kazí a pozval si ho a sepsal s ním dohodu, ve které stálo, že po dostavění kostela bude mít ďábel právo na prvního tvora, který tam vkročí. Po dokončení stavby, očekával ďábel svoji odměnu. Jednoho dne, když sv. Wolfgang stál před vchodem do kostela, vyskočil z lesa vyplašený vlk a vběhl přímo do něj. Toho světec využil a posměšně řekl ďáblu: „Vezmi si svou odměnu, hle, toť první tvor, který do chrámu vkročil!“. Ďábel byl obelstěn, a proto zařval, tak, že se celý les zatřásl a skála pod kostelem pukla. V této puklině ďábel zmizel. Tato puklina je dodnes v kapli k vidění a prý se stále zvolna rozšiřuje. Pověst praví, že až se rozšíří tak, že jí projde těhotná žena, bude konec světa.

Od Bolfánku sejdem z kopce k národní přírodní památce nazývané Americkou zahradou. Jedná se o uměle založené arboretum, které původně sloužilo jako okrasná

školka. Okrasné dřeviny se zde vyskytují na ploše téměř dvou hektarů. Vybudována byla v roce 1842 majitelem panství Eugenem I. Černínem. Původně měla sloužit k pěstování a rozmnožování domácích i dovezených rostlin a rostliny, které zde byly vypěstované se měly vysazovat v okolí zámku Lázeň a na jiných Černínských panstvích, například v Petrohradě a Krásném dvoře u Podbořan. Na budování Americké zahrady, stejně jako na parku v okolí Lázně, se podílel Ladislav Čelakovský. Černín v té době na svém panství přijímal i další významné a zajímavé osobnosti jako Josefa Dobrovského, Františka Palackého, botanika Kašpara hraběte Šternberka, spisovatele Jana Erazima Vocela.

Jednou z nejcennějších dřevin v Americké zahradě je douglaska tisolistá (*Pseudotsuga menziesii*), která zde byla vysazena v roce 1842 jako tříletá sazenice a je jedním z nejstarších exemplářů ve střední Evropě. Obvod kmene je 572 cm a výška byla při posledním měření v roce 2010 34,8 metrů. Druhou velmi vzácnou dřevinou je stromová forma dřínu květného (*Cornus florida*). Tento druh kvete v květnu bílými čtyřčetnými až 15 cm velkými květy. Při procházce arboretem dále narazíme na tulipánovníky (*Liriodendron tulipifera*) s typickými lyrovitými listy a nažloutlými

▲ *Věž na Bolfánku.*

▶ *Pohled do nitra Americké zahrady.*

květy podobnými tulipánům, mnoho kultivarů buků, javorů, dubů, z jehličnatých stromů převažují smrky, borovice, cypřišky, keřové patro je zastoupeno pámelníky, pustoryly a trojpuky. Americká zahrada je volně přístupná a shlédnout ji tedy můžete ve všech jejích proměnách napříč ročními obdobími. A proč se nazývá Americkou zahradou? Odpověď je jednoduchá – nalezneme zde převážně dřeviny severoamerického původu a název má i reálný historický podklad – rozpočet pro arboretum byl poprvé v roce 1846 nadepsán jako Americká zahrada (Amerikanischen Garten).

Z Americké zahrady se dále vydáme do leso-

parku, který prolíná a navazuje na přírodně krajinářský park. Narazit zde ještě můžeme na tzv. Kvapilovo jezírko, kde chudnický rodák Jaroslav Kvapil napsal pohádku, která se následně stala libretem pro operu Rusal-ka Antonína Dvořáka. Kousek od jezírka stojí objekt tzv. Kuchyňky, která sloužila při honech a výletech šlechty jako občerstvovací stanice. Dnes objekt bohužel chátrá.

Chudenicko je velmi zajímavou lokalitou a proto bylo roku 1996 vyhlášeno chráněnou krajinnou památkovou zónou. Při procházce zde jistě najdete i další cennosti nejen české přírody.

Ukázka plavení dřeva na řece Mži. Foto J. Juráková.

Den Českého lesa

Den Českého lesa je akce, která se snaží lidem přiblížit přírodu, historii, řemesla a zapomenuté tradice tohoto kraje. Letošní, již pátý ročník byl zaměřený na plavení palivového dřeva z Českého lesa po řece Mži do Tachova. Návštěvníci měli možnost vypůjčit si potřebné náčiní a plavení si vlastnoručně vyzkoušet. Ohlas měla také soutěž v netradiční a dnes už skoro zapomenuté dovednosti - staročeské hře „tyčkrle“, známé spíš pod názvem „tlučení špačků“. Pro děti připravily Lesy ČR hry a soutěže zaměřené na přírodu, na programu byly i ukázky sokolnictví, kamenického a kovářského řemesla nebo prezentace spolků

a organizací působících v regionu. Závěr patřil vystoupení tachovských Komedijantů a koncertu funkové kapely Buster Nixon. Akci si nenechalo ujít více než 500 lidí.

Den Českého lesa uspořádaly Lesy České republiky s.p., lesní správa Přimda ve spolupráci se Správou CHKO Český les a KS Plzeň, za přispění Sdružení vlastníků obecních a soukromých lesů v ČR, Města Tachova a Plzeňského kraje. Partnery akce byli Hornicko-historický spolek Planá, Muzeum Českého lesa v Tachově, ZO ČSOP Sylva Lunae, ZO ČSOP Libosváry a Mezi lesy o.s.

Sokolnické ukázky dravců. Foto J. Juráková.

Soutěž v tlučení špaček. Foto M. Korda.

Vysazování památečního tisu. Foto J. Juráková.

Odpolední koncert skupiny Buster Nixon. Foto J. Juráková.

*Překonávání řeky s hasiči z Tachova.
Foto J. Juráková.*

Soutěže pro děti s Lesy ČR. Foto J. Juráková.

Vodní svět, Lešná

Semanínská stezka, Semanín

Mojžišův pramen, Vesec

Na cvičišti, Valašské Meziříčí

Biokoridor Mokroš, Mořice

Okolo Vřesiny, Vřesina

Choryžtější mokřad, Lešná

Podkovák, Lešná

Jelenice, Pozořice

Pozorovatelna v Blahutovicích

Cech Sv. Víta, Trstěnice

Les plný smyslů, Krásná Lípa

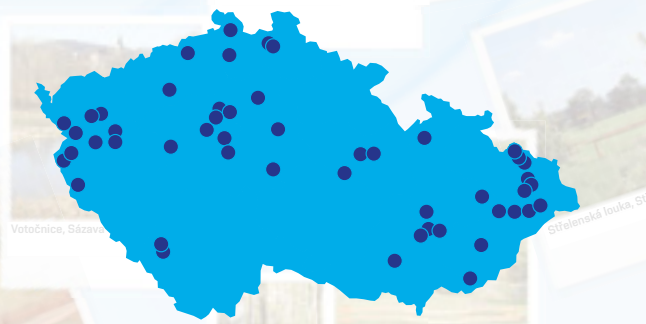
Pozorovatelna u Litovického rybníka,

střední studánka, Myslík

Capartické louky, Capartice

Sudelský národní park

Bečov nad Teplou

Pojďte s námi na výlet! Otevřeli jsme pro vás již 50. lokalitu.

S Českým svazem ochránců přírody jsme v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě otevřeli již 50. unikátní přírodní lokalitu: Housle v Praze-Lysolajích. Přesvědčte se na www.blizpriode.cz, nebo vyrazte rovnou do přírody!

Blíž přírodě

www.net4gas.cz

www.blizpriode.cz

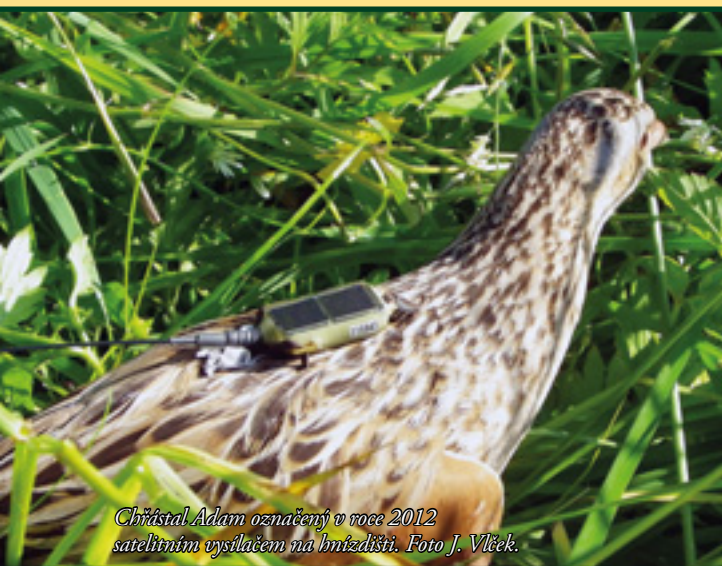
Pátrání po zaniklých obcích v Českém lese se Zdeňkem Procházkou. Foto M. Prokopová.

Noc pro netopýry na Švihově. Foto M. Dubinová.

Německá škola v Lískové (Haselbach). K. Angelová.

*Chřástal Adam označený v roce 2012
satelitním vysílačem na hnízdišti. Foto J. Vlček.*

